

TÄNÄPÄIVÄ

NR.8

NOVEMBER

1935

Ärge unustage

**Odavasti ja hõlpsasti
võite saada**

ORGSIN'I

kaudu

**sugulasile ja tuttavale
raha Venemaale**

**Saadetiste arv ja suurus ühele isikule
ei ole piiratud. Ülesandeid eesti kroo-
nides võtavad vastu Tallinnas**

**Tallinna Juudi Üsispank,
Vene 6.**

**Kõikides teistes linnades ja alevites
tema korrespondendid — kohalised
ühispangad.**

„NOOR-EESTI”

„RAHVARAAMAT”

on algupärase kirjanduse odav väljaanne.
„Rahvaraamatu” seerias ilmuvad ainult
algupärased romaanid, novellid, reisukir-
jeldused jne. Raamatu-aastal ei tohiks
„Rahvaraamat” puududa ühegi kodaniku
laualt.

ILMUNUD:

- Nr. 1. J. Vahtra Laane kurus.
Nr. 2. E. Kippel. Ahnitsejad I
romaan.
Nr. 3. E. Kippel. Ahnitsejad II
romaan.
Nr. 4. L. Tigane. Palun seda
härrat, novell.

ILMUMAS:

- Nr. 5. J. Vorms. Painaja poeg.
Jutustus Saaremaa elust.
Nr. 6. E. Laidsaar. Noorsõdur
Pension. Humoristlik ju-
tustus sõdurite elust.

„RAHVARAAMAT” ilmub 6 numbrit aastas.
Tellimishind: aastas kr. 4.50, poolaastas kr. 2.25
Üksiknumber kr. 1.—

„Vaba Maa”

on leht neile, kes tahavad jäl-
gida iga päev värskemaid uudi-
seid. Ta annab täieliku ülevaate
kodu- ja välismaa sündmustest,
mida täiendavad ülesvõtted.

Asjatundjate sulest juht-
kirju, Gori vaimukad karika-
tuurid, elu väärnähteid sarja-
vad piibujutud, kütkestav ro-
maan, lugemist igalt alalt.

**„Vaba Maa” on
sisukam ajaleht.**

Tellijale tasuta „Esmaspäev”,
kolmekuu tellijad saavad „Pere-
konnalehe” poole hinnaga ja kuue
kuu tellijad tasuta. „Vaba Maa”
maksab tellides üheks kuuks 1 kr.
50 s., kolmeks kuuks 3 kr. 70 s. Tel-
lida saab igast postiasutisest.

„Rahvaleht”

teeb elu huvitavamaks. Oma
kokkuvõtliku sisuga asendab ta
mitut ajalehte. Midagi ei jää
„Rahvalehele” silmapaari va-
hele. Sõnas ja pildis pakub ta
alati palju uut. „Rahvaleht”
on sportlaste lemmikleht. Rõi-
vastuse alal annab häid nä-
punäiteid ja uusi ideesid. Ilmub
3 korda nädalas hommikuti.

**„Rahvaleht” on elav,
värske, huvitav.**

Kõigile tellijale saadetakse
maksuta „Esmaspäev”. 3-me kuu
ja pikema aja tellijail on võimalus
tellida „Perekonnalehte” poole
hinnaga, s. o. 25 s. kuus. „Rahva-
leht” maksab postiga 75 s. kuus,
kolme kuu peale 2 kr.

„Perekonnaleht”

on igavuse vaenlane. Need on
mõnusad tunnid, mis veede-
takse selle valitud sisuga jutu-
ajakirjaga. „Perekonnaleht”
pakub huvitavaid novelle, il-
lustreeritud romaane, mis kõi-
davad algusest peale, sekka
värtsikat huumorit ja ajaviiteks
peamurdmist. Bridzhisõpra-
dele tulusaid näpunäiteid ja
keerulisi probleeme.

**„Perekonnaleht” on
jutusõprade lemmik.**

Ilmub üks kord nädalas vä-
hemalt 24-leheküljelisena. Üksik-
number maksab 10 s. Odavaim
ajakiri Eestis. Tellides üheks
kuuks 50 senti, kolmeks kuuks
1 kroon 30 senti.

**TRUKI
TÖID**

**kiirelt, maitsekalt ja
odavalt valmistab
Tallinn, Rikk 54-58.**

**== O.Ü. ==
„VABA MAA”**

TÄNAPÄEV

Nr. 8

November, 1935

I aastakäik

Foto Part

Esimene lumi

Foto Roone

KELLELE TOHIKS KUULUDA IDA-BALTIKUM?

„Majakene maantee ääres“ — nii on võrreldud ajaloolaste poolt meie kodumaad ta geograafilise asendi tõttu.

Tänapäevgi on õigustatud see väljendus, kuigi mitte enam samal määral kui varem. Siit kaudu toimus suhtlemine Ida ja Lääne vahel. Lahtine aken võis muutuda huviosalistele ka suletud ukseks. Mida enam tõusis ühe või teise riigi osatähtsus põhjamaade poliitikas, seda olulisemaks muutus Ida-Baltikumi peremehe küsimus. Siin ristlesid Ida ja Lääne huvid ning mõlematega olid vastuolus pärisrahva püüded. Meie kodumaa ümber keerlesid alalised võitlused. Meie esiisad heitlesid sissetungijatega ja naabrid endi keskel pidasid pikki sõdu ülevõimu kindlustamiseks Läänemere idakaldal. Esivanemate vahvus ja vabadusearmastus ei suutnud tõhusalt võistelda suurema reaalse jõu ja parema sõjatehnikaga varustatud vaenlasega, kelle taga seisis Põhja-Saksa kaupmeeskond koos katoliku kirikuga. Aastasadadeks kaotasime võimaluse määrata ise oma saatust, kuni puhusid jälle tugevad tormid üle maailma, hävitades ka meil palju kunstlikku ja ebaõiglast. Rahvas sai tagasi oma loomuliku õiguse olla ise oma saatuse määraja ja elukujundaja.

Võitlus pole aga veel lõppenud. Mõned rahvad omavad mõningaid huve meie kodumaa suhtes. Nad julgevad nende teostamise püüetel teatavale „ajaloolisele õigusele“, nähes Ida-Baltikumis alates eelajaloolisest ajast oma endist valdust ja kultuurprovintsi, kus peaks teostuma ka nende majanduslikud ja poliitilised püüded. Veel on väga populaarne laiemates hulkades vaade, et eestlased alles suure rahvasterändamise järel tulid praegustesse asukohtadesse, mil siit lahkusid germaanlaste hõimud. Seda oletades eestlased satuvad sissetungijate ossa, olles asunud germaanlastele kuulunud maa-alale ja piiskop Albert seadis endise seisundi jalule oma energilise tegevusega. Ida-Baltikumi kuuluvusest Saksamaa külge ei ole nende ringkonnad kunagi loobunud. Hoolimata Orduriigi kokkuvõrsemisest nägi kohalik rüütelkond Liivi-, Kura- ja Eestimaas ikkagi Saksa riigi osa. See ei olnud ainult ilus mälestus minevikust, vaid ka idee, mis pidi uuesti teostuma. See ei kadunud ka ajal, mil Venemaa võim Läänemere mail näis täiesti kindlana. Veel läinud sajandi keskel julges Tartu ülikooli ajaloo prof. K. Schirren avalikult välja astuda vastavate mõtetega. Olles sunnitud lahkuma ametist ja asuma välismaale maksis rüütelkond temale lahkelt kõrget

pensioni. 1918. a. Saksa okupatsioon ning Eesti-, Liivi- ja Kuramaa „vabatahtlik“ ühendamise katse Preisimaaga olid vanade püüete teostamise uued elustamised. Saksamaa praegused juhid näevad samuti mõningaid „ülesandeid ja õigusi“ Idas. Kus? — Seda täpselt meie ei tea. Kuid saksa modernne ajalookirjandus julgeb vahelgi nimetada Läänemere idakaldal asuvaid maid saksa idaprovintsideks.

Muidugi ei saa kunagiolnud seisundi järgi määrata maa kuuluvust, vaid tähtis on maal asuv rahvas. Jälgides Eesti asustusküsimust ajast, mil on esimesi inimese asumise jälgi siin (tänu meie ja soome muinasteadlaste uurimiste saavutustele), võime jõuda tulemustele, mis kõigutavad tuntavalt „ajaloolisele õigusele“ toetatud nõudlusi. Vanimad inimkultuuri jäljed meie kodumaal ulatuvad umbes 7000 a. tagasi. Sellest nn. vanemast-kiviajast on muinasleide küll vähe, need aga ei luba meil oletusi teha ainult rahva materiaalse kultuuri kohta, vaid asjade vormi järgi on võimalik määrata kindlaks kultuurühmi ja nende suhteid. Uurijad leiavad sel ajal meil esineva primitiivse luukultuuri suguluses seisvat idapoolsete kultuuridega. Analoogiline nähtus esineb ka vanimate kiviesemete juures. Noorem-kiviaeg (3. ja 2. a. tuh. e. Kr. s.) omas külluses tõi uue elemendi senisesse kultuuri, millest on tuletatud ka kultuuri nimetus. Savinõusid hakati ilustama kammitaolise ornamentikaga („kammkeraamika“). See nähtus pakub suuri soodustusi kultuuride liigitamisel, kuna kaunistustes esines eriti vanemal ajal ja nüüdki üksikute rahvaste omapära. Kammkeraamika ei too murrakut varemasse luu-kivikultuuri, vaid ta on jätk endisele. — Lai on kammkeraamilise kultuuri piirkond. Ta haarab endasse Põhja- ja Vene-Keskmaa ühes Soome ja Ida-Baltikumiga. Muidugi esines sellel kolossaal-alal olevas kultuuris teatavaid lokaal-erinevusi, milline nähtus esineb ka praegu rahva materiaalses kultuuris, kuid põhitüübilt moodustab ta terviku. Õigusega väidetakse, et ta kuulub ühele ning samale rahvatõule. Kultuuri arengu vaatlemine hilisemal ajal võimaldab teha juba lähemaid oletusi.

Umbes 2000 a. e. Kr. s. tungis senise kammkeraamilise kultuuri piirkonda võõras kultuurivool nn. venekirve kultuur. Ta iseloomustavaks jooneks oli venetaolised kivist kirved ja surnute matmine, kusjuures ei jäetud välist märki laiba asukohale. Ka meie maal on tunda selle kultuurilaine mõju. Ta levis peamiselt saartel ja

(järg lk. 320.)

ARTHUR HENDERSON

Rahvusvahelise relvastuse vähendamise konverentsi äsjasurnud esimees Arthur Henderson on väljapaistvaimaid kujusid uuema aja maailma ajaloos. Sündinud Glasgow's töölisperekonnas 15. sept. 1863, algas ta ise oma elukäiku lihttöölisena Newcastle'i metallitehastes ja tõusis, tänu oma isiklikule loomulikule mõistusele, energiale ja taktile, väljapaistvate kohale Briti maailmariigi valitsemises ja oma vanemal päevil — rahvusvahelises elus.

Arthur Henderson oli kande jõud Briti tööliskonna organiseerimises, eriti tema tõusus poliitiliseks teguriks. Juba varakult liitus ta Briti tööerakonnaga, olles tegutsenud mõjukalt üksikutes ametiühingutes. 1903. a. valitakse ta esmalt Newcastle'i linnapeaks, ja samal aastal Briti alamkoja liikmeks. Tol ajal moodustas noor tööerakond vaid väikese grupi, mis aga oma targa asjaajamise viisiga ja laiemate hulkade huvide kaitsemisega, mis alati kooskõlasta-

Abessiinia sõja pilte

Itaalia kergeste tankide paraad. Väeosad kõrves. Abessiinlased lahingus

tud Briti maailmariigi kui terviku ülesannetega, kasvas suureks reaalseks jõuks.

Selle tööerakonna võimu kasvamisest on Hendersoni osa määratu, olles 1908.—1911. ja 1914.—1922. a. tööerakonna tegelikuks juhiks, küll selle sekretärina, küll esimehena. Ja kui Maa-ilmasõja lahtipuhkemisel tollekordne tööerakonna esimees Ramsay MacDonald äärmise patsifistina tagasi astus, valiti Henderson tema asemele tagasi. Hendersoni poliitika oli juhitud Briti maailmariigi üldhuvidest, ja säärasena võis ta anda Asquith'i valitsuse sõjapoliitikale Briti tööliskonna toetuse lubaduse, kogu rahva „hiilgava ühtluse“ (splendid unity) teostamiseks.

Ta astus 1915. a. Asquith'i esimesse koalitsioonikabinetit haridusministrina, toetades täiel määral sõja resolutsiooni läbiviimist, nõudes muu seas sunduslikku väeteenistust. Tema mõjul pooldas tööerakond energilisema Lloyd George'i peaministriks saamist 1916. a., mis teostati sõjapidamise pinevamaks muutmise sihiga. Sellesse kabinetit astus ta küll portfelli ministriks, kuid sai üheks mõjuvaks kujukaks, kuuludes neljast ministrist koosnevasse, nn. „sõjakabinetit“ (War Cabinet), mille ülesandeks oli eriti sõja poliitiliste suurprobleemide lahendamine. Säärasena külastas ta 1917. a. Venemaad, luues sotsialistliku ministriks sidemeid Vene ajutise valitsusega.

Pidades vajalikuks sõjajärgsel ajal täie jõuga, ei pörganud ta ühestki abinõust, mis võiks tuua ligemale rahu. Ses mõttes pooldas ta rahvusvahelist sotsialistide kongressi Stockholmis 1917. a., mis aga ei teostunud ühe osa Briti tööliste vastuseisu tõttu.

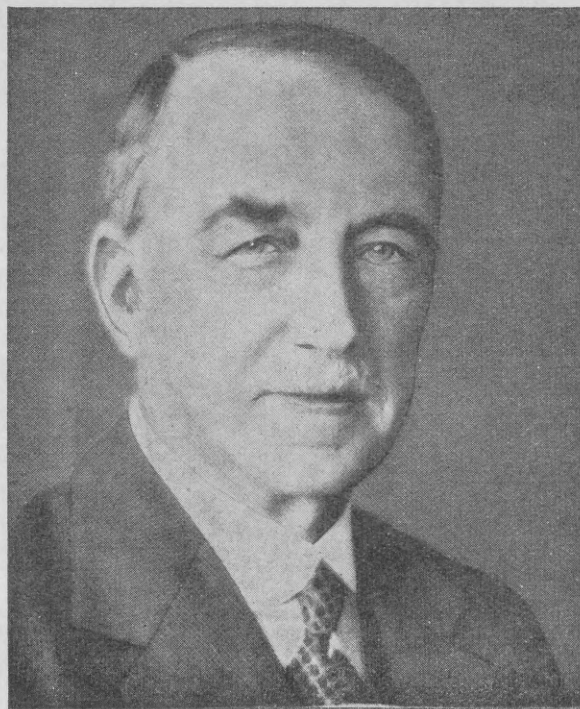
Sõja lõpu poole muutus Henderson vähem aktiivseks ja pooldas juba „rahu kokkuleppel“ (peace by understanding) poliitikat, soovitades isegi tööerakondlaste lahkumist valitsusest. Sõja varstisel võidukal lõppemisel leidis see Hendersoni poliitika laialdast hukkamõistmist, mille tõttu ta kaotas oma koha parlamendi valimistel.

Ta populaarsus vähenes, kuni tööerakonna hiilgava võiduni 1923. a., kus ühes temaga valiti parlamendi liikmeteks ka kaks tema poega. MacDonaldi esimeses sotsialistlikus kabinetis 1924. a. on Henderson siseministriks, ja MacDonaldi teises kabinetis 1929.—1931. a. — välisministriks.

Viimane ajajärk on tema karjääri kõrgeim tipp. Välisministrina katsub ta edendada nii palju kui võimalik üldist rahukindlustamise poliitikat. Tema mõjul sõlmitakse Londoni merejõudude vähendamise leping.

Täie jõuga toetab ta rahvusvahelise relvastuse vähendamise konverentsi kiiremat kokkuastumist, mille ettevalmistamise töid lõpetas Rahvasteliidu hoolet loodud erikomisjon juba 1930. aastal.

Lugupidamise täheks säärasele rahuarendam-

Arthur Henderson

ise püüdele määras Rahvasteliidu nõukogu tema avatava relvastusevähendamise konverentsi esimeheks. Kuigi uut valimistel sotsialistid kaotasid ja Henderson mitte üksnes ei lahkunud Briti välisministri kohalt, vaid ajutiselt jäi välja parlamendist üldse, püsis ta ka edasi konverentsi esimehe kohal, mis astus kokku 2. veebr. 1932. a.

Hendersoni vaheldusrikka elu viimased eluaastad on seotud mainitud rahvusvahelise üritusega, koos oma suure kaasmaalasega lord Cecil'iga, kui suuremale ja võib-olla ka viimasele katsele ära hoida sõdu vähemalt tsiviliseeritud rahvaste vahel. Kui ülepääsematud vastutused viisid konverentsi tööd esialgu raskustele, hiljem selle tööde edasi lükkamisele, siis katsus Henderson teha kõik, mis inimlikult võimalik, vähemalt konverentsi tööde lõpetamise ärahoidmiseks. Selle sihiga rändas ta ühest Euroopa pealinnast teise, otsides kompromissettepanekuid ja otse meeltliigutavalt hüüdis inimkonda rahule ja koostööle.

Nüüd on see väsimatu rahuapostel sulgenud oma silmad. Maailmasõja päevil oli mul kokkupuutumist temaga Eesti tuleviku pärast. Ta leidis poolehoidvaid sõnu ka meie vabaduspüüetele. Isiklikult oli ta äärmiselt sümpaatne inimene ja gentleman selle sõna tõelises mõttes. Kõik need, kes tahaksid näha rahvusvahelises elus teostumas uut korda, kus õigus oleks kõrgem just, kahetsevad tõeliselt selle julge ja väsimatu raturüütli surma, kes oli ja püsis relvastusevähendamise konverentsi elavaks, isegi nagu anakronistlikuks sümboliks.

A. Piip

Sirgasmäe omad

Veste

See oli ühel tormieelsel õhtul pärast raamatu-
aasta suurnäitust, kui Barklai platsil sattusin
päris ootamatul kombel härra Lutsu ja tema
vihmavarjuga kokku.

„Oi, tere õhtust, härra Luts!“ hüüan olles
selle kohtamise üle üpris rõõmus.

„Tere,“ viskab alati-jutukas härra Luts nagu
mokaotsast ja näib seekord olevat veidi torsakas
ning mossis.

„No kuidas sulg käratab pärast auhinna saa-
mist?“ küsin.

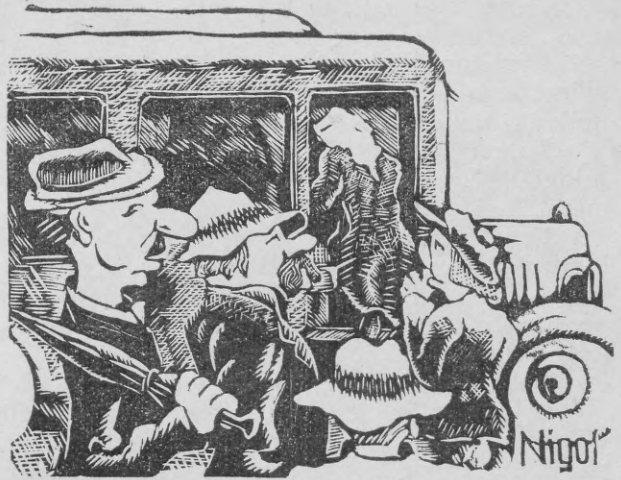
„Ikka see auhind ja auhind...!“ kukub kirja-
nikuhärra hädaldama.

Pärin siis nii ääri-veeri tagasihoidlikult, et
mis asi on teda täna teinud nii tagedaks.

„Ega mina tige ei ole kunagi,“ seletab nüüd
härra Luts lahkemalt, „ehk kuigi see pahandus
peaks juhtuma, siis kestab ta ainult mõne mi-
nuti.“

„Aga mis siis viga, vahest mõni tüüp ei istu
küllalt hästi või nii...?“ julgen jätkata pärimist.

„Ühe lausega peab istuma,“ ja kirjaniku-

härra teeb äkilise žesti; „kui tüüp mul ühe lau-
sega ei istu, ei istu jah — siis pole teda vaja —
teen uue!“

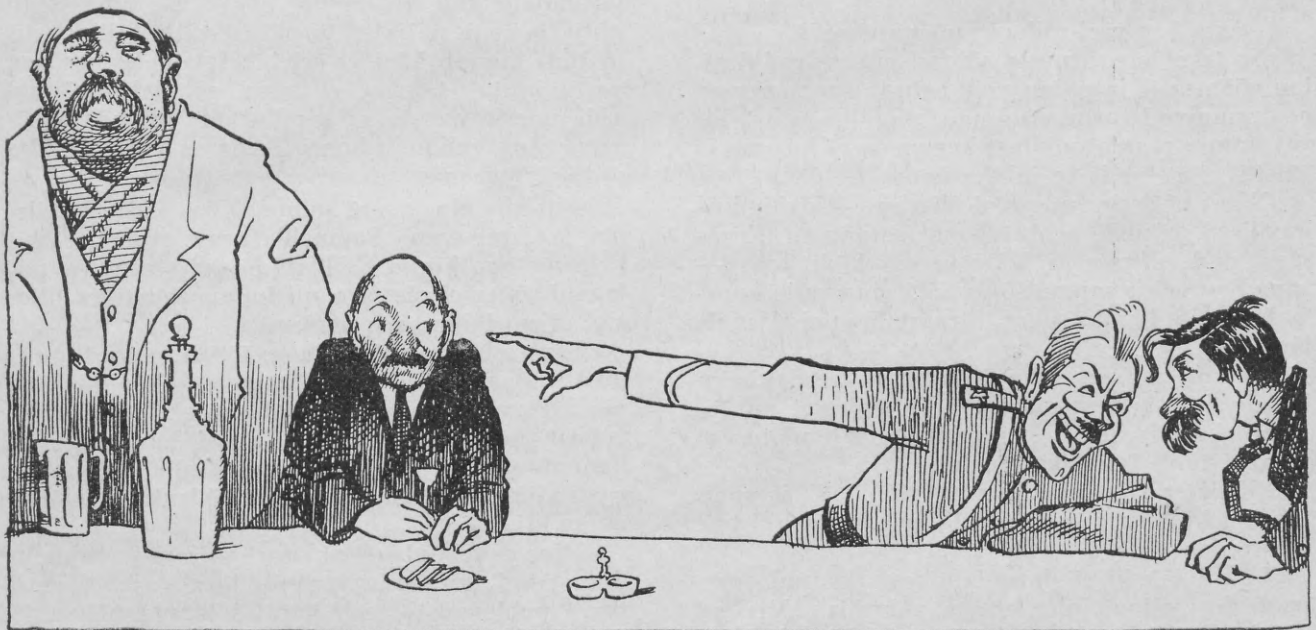
„Või nii libedasti kohe...?!“ imestun ja jät-
kan siis pärimist, et kas see kirjandusetegemine
ikka päris tõega peaks olema nii keerukas kunst-
tükk, nagu teda nüüd on vändatud linale?

„Äh,“ äigab härra Luts, „parem kõneleme
millestki muust, aga jumalapärast mitte kirjan-
dusest!“

„Nonoh,“ imestun, „raamatuaastal?!“

„Mis seegi aitab — kui sa iga jumala päev
pead tegema kirjandust, siis tüdined temast lõ-
puks nagu vene soldat kapsasupist!“

„See on õigus,“ noogutan, „kunas enne on
pagaripoiss himustanud saia? Aga no kuis siis
muidu läheb, kas jälle on mõni Pliuhkami lugu
käsil või nii...?“ ja vidutan kavalasti vasemat
silma.

„Täna saab nalja — Luts on lauas!“

„Pliuhkam,“ ja kirjanikuhärra lööb oma vihmavarju lopsahtades lahti, „vahest räägime millestki muust?“

„Tohoh,“ imestun uuesti, „ka Pliuhkamist mitte?! Egas siis teda ole ometi torgatud raamatu filmi?“

„Vana Samuel istub mul filmitagi hästi,“ ja kirjanikuhärra tõmbab oma vastavatud vihmavarju latsahtades kokku; „aga omavahel ütelda, need teised sirgasmäelased on kukkunud küll natuke kehvasti välja.“

„Tohoh, millest see siis tuli või juhtus?“

„Millest ta juhtus,“ ja vihmavarju teravik täksab vastu kivi, „eks mõni vasikas lähe ikka aia taha! Alles täna hakkasin sellest aru saama.“

„Või nii hilja!“ hüüan silmi pungistades. „Aga rahvas kiidab neid mis kole!“

„Rahvas kiidab ikka seda, mis on läinud villu!“

„Vaat see on õigus,“ sõnan rutates, „selles asjas on kirjanikuhärral tuline õigus!“ Ja siis pärast väikest peatust: „Aga kuidas te ise sellest Pliuhkami värgist hakkasite nüüd aru saama?“

„Mis sellest aru saada,“ seletas härra Luts nüüd edasi, „juhtus see täna hommikul, kui kuulen, et keegi kolistab ukse taga; ütlen siis naisele, et mine nüüd ometi ja vaata, kes seal nii vara metslase kombel lõhub. Tema aga ajab vastu, et ei mina lähe — sul suur auhind kodus ja mine sa tea...? Mõtlesin siis, et õigus on temalgi, ja katsun jääda uuesti magama, aga kus sa, jumaluke, saad — uksetagune transvaal läheb ikka hullemaks ja hullemaks. Viskan siis sõrad voodist välja ja avan kurja nägu tehes ukse — vana Pliuhkam kogu oma Sirgasmäe rahvaga seisab väljas ja hüüab:

„Tere, kas veel niikaua põõnatakse?“

No tere, tere, armsad sõbrad ja tuttavad, kostan rõõmsasti ja palun neid astuda sisse; nemad aga punnivad vastu, et ei nad tule ühti, sest tahtvat minna raamatunäitust kaema ja et kas ma ei tuleks nüüd neile teejuhiks kaasa?

Noh, mõtlesin, mis seal siis on — kirjandushuvilised, ja neile peab tulema igati vastu. Krapasasin end riidesse ja läksime siis kõik koos — vana Samuel ja mina, Tõnis Sägi oma valla konstaablina ja lõpuks paar Sirgasmäe poissi meie järel.

Kui nii minnes olime jõudnud Peetri kiriku juurde, ütlesin seal vana Pliuhkamile, et mis ta arvab, kui võtame õige omnibuse, sest näituseeni on veel tubli lahmakas maad.

„Keda sa siin oskad arvata või olla?“ ja vana Samuel kratsis mitu korda kukalt, enne kui tihkas ronida sisse.

Ja nii läkski sõiduks lahti ega saanud enne arugi, kui olime juba otsaga vaksalis. Mis sa nüüd tahad teha — olime sõitnud näitusest ilusti mööda! Kuid Sägi ütles, et egas sellest ole suurt

viga midagi, sest harvasti saavat linna ja veel harvemini omnibusesõitu. Ja kukkudes koos oma valla poistega nuruma, et kuluks teha veelgi üks ots, ajasid nad vana Pliuhkami peakese kärkseid täis, kuni ta lõpuks oligi nõus. Tulime siis uut otsa tehes Peetri kiriku juurde tagasi, ja siin stopp — vana Pliuhkam ei tahtnud omnibuse-otsadest enam midagi kuulda, sest seesugune lõbusõit minevat kalliks. Ronisime siis välja ja hakkasime nüüd juba jalgsi kõmpima linna poole tagasi. Algul polnud sel kõndimisel suurt vigagi, aga et ma just jalameheks ei ole loodud, siis pikapeale muutus astumine päris raskeks, nii et vihmavari vajus kaardu ning kõveraks kätte, enne kui saime pärale.

Noh, vahtisid teised mis nad vahtisid, kuni Sägi kiidab lõpuks, et see raamatunäitus ei olevat siiski suurem asi — hobuste vahtimine olevat ikka palju ette.

Raamatunäituselt läksime siis „Põllumeeste Kodusse“ lõunastama. Seal harutab vana Samuel oma leivakoti lahti ja kiidab:

„No sina kargi nüüd välja — leib on minu poolt!“

Tellisin siis kah niipalju kui mõistsin ja hakkasime tasapisi võtma; kuid äkki näen, et konstaabel kukub itsitama ja pärast klaasitõstmist sõnab:

„Täna saab nalja!“

Mina ei teadnud sellest esialgu arvata suurt midagi, kuid tema itsitab ikka edasi:

„Täna saab nalja — Luts on lauas!“

Mina aga mõtlen, et no jumal, mis nalja siin siis võib saada — inimesed arvavad, et kui ma kirjas kuskil piuksatan, siis peaksin tingimata olema ka suur naljahammas. Konstaabel aga pasundab ikka ühtemoodi edasi, et täna saab nalja ja saab nalja! Kui pärast välja tulime, siis ta hull lajutab käsi ja seletab igauhele, kes aga vastu juhtub tulema, et tema ei oleks võinud seda uneski arvata, et see Luts on nii kehva sõnaga ning vaikne inimene, keda sa lauas istudes ei kuule ega näe.

Kui siis einelauast saime välja, kukkus Liispet ja Tõnis vana Samuelile peale ajama, et läheksime aga kinno. Olgugi et ma seesuguse palagani sõber ei ole, aga nii huumori mõttes ütlesin, et no lähme siis pealegi!

Kino oli raamatunäituse tõttu rahvast puupüsti täis, nii et oli tegemist, enne kui saime istuma. Parajasti jooksid linal suplejad, kelle nägemist aga vanaperenaise Roosid südameke ei kannatanud välja ja ta müksas mulle päris tugevasti külge, et vaata kui paljas tüdruk — justkui porgand!

Mina ei teinud sellest suurt väljagi ja vahtisin ikka edasi, kuis ujuja ronib torni, ajab käpad taeva poole püsti, teeb karates toreda nõksu ja langeb siis nagu kivi peadpidi vette. Nüüd aga hüüab mu selja tagant Tõnis:

„ESTONIA“ 70. A. JUUBELI PUHUL

Tänavu sügisel „Estonia“ selts Tallinnas pühitses oma 70 a. sünnipäeva. „Estonia“ elupäevad on suur peatükk eesti seltskonna ajalugu. Sellepärast on mõistetav, et juubelipäevad korraldusid väga pidulikeks ja rahvas mõtles juubilariile sooja osavõtuga.

Kui mõtleme tagasi „Estonia“ sünniajale, siis näeme Tallinnat väikese kubermangulinna-kesena, kus balti sakslus mõisnike ja kodanike kujul oli kõikvõimas. Mõistagi, et eestlasi leidus väikene ringikene, kes haritumad ja teadlikumad olid lihtsamast rahvamassist. Need tundsid vajadust seltskondliku elu järele, kuid seltsi asutades veel ei mõistnud unistadagi mingist ulatuslikust teadlikust rahvapoliitikast. Just Tallinnas oli rahvuslik meel tol ajal kõige vähem küps, sest vaimsusel oli siin baltluse ja ärilinnakeses suur puudus. Rahvusliku ärkamise esimesi tuuli Tartu ja Viljandi poolt ei ulatunud kuigi tunduvalt kilulinna, kuid teoorjuse kadumine siiski tõi suure pöörde meie ühiskondlikku arenemisse: talumees maal ja käsitöeline linnas kosus, varanduslikult ja sai tundmuse, et et ta ei ela mitte vaid võitluseks teiste hüvede eest. Eestlased Tallinnaski õppisid aegamööda ümber mõtlema olusid ja maailmavaateid ja kui

Foto Parikas

„Estonia“ teatri valitsus. Vasakult: B. Rostfeld, G. Ney, J. Poska, P. Olak

meie rahvas suure kiiruga seitsmekümne aasta kestes on orirahvast võidelnud enese iseseisvaks kultuurrahvaks, siis „Estonia“ seltsil selles võitluskäigus oli suur osatähtsus.

7. oktoobril 1865. a. kaupmees Joh. Trummer kutsus enese korterisse Viru tänavale omi sõpru nõupidamisele seltsi asutamiseks. Need sõbrad olid raekoja teenrid ja käsitöölised, kes oma olemuselt olid saksa-antvärgistunud, aga tahtsid sakslastest lahus olles omasuguste seltsis koos käia. Seltsi mõte sai koosviibi jaoks ja 10. okt. kutsuti suurem koosolek kokku jällegi Trummeri juures. Ja nii pandi alus „Esthoniale“ kui „laulo ja mängu seltsile“.

Esimeseks esimeheks valiti Trummer. Mõni kuu hiljem sai esimeheks Toomvaestekooli juhataja Treu, usklik ja hea laulundega inimene. Misjonär H. Tiisman kinkis Seltsile vana klaveri ja nii elati väikest seltsielu üsna piiratud oludes. Algu ei olnud kuigi õnnelik, sest nelja kuu kohta oli kolm esimeest.

„Õuh!“

Teine sukeldaja hüppab ja Sägi paneb jälle:

„Õuh!“

Südame tegi täis oma kisendamisega. Kui lõpuks tulid naisujjad platsi, siis vanaperenaine tõukas mind uuesti:

„Vaata, kui paljad reied — ei ole neil sugugi ka häbi,“ ja ta taob mind päris armetul kombel ribidesse: „no vaata nüüd ometi, vaata!“

Ütlen siis, et hea küll, kulla Pliuhkamiemand, ma näen!

Nüüd ta aga vahib juba mulle otsa, ja nähes, et tüdart ei olegi kõrval, kargab püsti ja kisendab kui hull:

„Liispet, Liispett!“

Inimesed hüüavad, et istugu maha ja ärgu eksitagu, kuid tema laseb nagu ratta peal ikka „Liispet ja Liispet!“

„No see oli siis alles juhtum!“ sõnasin peavangutusel.

„Ikka oli! Jätsin Sirgasmäe omad sinna kisendama ja panin tulema, ja siin ma nüüd siis seisain!“

„Nojah, aga kaua me ikka seisame, vahest istume kuhugi?“

„No istume pealegi, mul siinsamas Raekoja taga vaikne nurgake — seal keegi ei sega.“

Läksime, et istuda.

„Aga jumalapärast mitte jälle kirjandusest, kirjandusest mitte üks sõna!“

Enn Kippel

Foto Parikas

„Estonia“ teatri juhtkond

„Estonias“ valitses tol ajal õige tugev saksa vaim. Koosolekuil kõneldi saksa keelt ja protokollid koostati samuti saksa keeles. Hiljem kutsuti liikmeiks ka pärisakslasi ja eesti „antvärk“ ei otsustanud midagi ilma nendeta.

10. okt. 1866 pühitseti Seltsi esimest aasta-päeva. Peol viibis saksa raehärrasid, pastoreid, advakaate jne. Lauldi „Tere, armsad lauluvennad“, peeti eestikeelne kõne (protokollis refereeritud aga saksa keeles), joodi „puntsi“. Hiljem valiti Seltsi „presidendi-härraks“ R. von Antropov. Missuguse aukartusega suhtuti Antropovisse, loeme ühest protokollist: „Auf Vorstands Bitte erschien Herr Consulent R. v. Antropoff als Präsident in unserer Mitte und die Glieder waren hoch erfreut darüber, dass ihre Wunsch erfüllt ist und sagten: Nun haben wir doch einen Kopf.“

Kui kehv oli Seltsi aineeline seisukord, näeme sellest, et kui nad 10 mehega osa võtta tahtsid esimesest ülemaalisest laulupeost Tartus 1869. a., siis lipu muretsemine tegi suurimat peavalu.

Algul käidi koos võõrastest ruumides, aga siis sooviti oma korterit „kus igaüks omale pudel õlut võiks saada osta“.

Seltsi vaimlisest tasemest ja püüdedest saame aru, kui loeme kõnet, mille pidas esimees Koppel 1870. a.: „Meie soovimine on üht ettelugemist ilmalikkude asjade äramõistmiseks ja eluviisidele kasulikku õpetust kuulda, et kõnelemiste läbi täht saaks tõusma ning paistma eestseisusele üheks äratamiseks..., et ka need pilved ennem ära saaks lahutatud, mis veel praegu meie vendade silmad varjutavad.“ „Estonia“

nime puhul on kõnes üteldud: „See nimi on küll väärt, et meie endid... peaksime kasvatama hakkama Eesti vendile rõõmuks ja neile auks, kes ju mulla põues magavad... Üht korterit on tarvis, kus võiks sest nimetatud ettelugemisest osa võtta kui ka klaas õlut juua sõbralikus ühenduses ning seal juures endi norgu vaond meelt teritada, kui ka oma kaasvennaga juttu ajada ning seal juures kõik head nõud leida.“

* * *

Kui nüüd näeme „Estoniat“ võimsa ja uhke kunstitemplina, siis tunneme, kui suurt jõupingutust Seltsis on olnud, et jõuda lapseea saamatusest täismeha võimisteni. Meie rahvas on otse nagu hüpates teinud läbi kiire arenemise ja „Estonia“ korterist, kus „klaas õlut“ joodi, on saanud tempel, mis auväärsest ehib meie pealinna.

„Estonia“ areng „laulo ja mängu“ seltsist esindustetriks sündis koos kasvavate elunõuetega, rahvahariduse tõusuga ning võimete rikkumise.

Kui 1915 peeti „Estonia“ 50 a. sünnipäeva, võis G. E. Luiga hea rahuldustundega lausuda peokõnes: „„Estonia“ on oma pikal eluajal nii mõndagi valupäeva näinud, on lapseea nõrkused ja noorpõlve rumalused läbi teinud ja eksiradu käinud, nagu kunagi inimeselaps... Eesti rahva elujõud, visa ja vapper, on ta raskeist aegadest välja viinud tõsisele ning suurele kultuuritööle.“

Tartu oli varematal aegadel õnnelikum Tallinnast. Sest Tartus valitses rikkam vaimne õhkkond. Eesti rahvusluse mõte ja kultuuripüüded, üldse aadetele elamine olid Tartus hoog-

samad. Tallinn kuidagi oli nagu uimane ses mõttes ja äriiline-majanduslik elu oli inimeste ainukeseks elusikuks.

Sellest mõistamegi, miks „Vanemuine“ Tartus rohkem kaaluv oli kultuuritöös ja miks ta varem sai ka oma uhke hoone. Tallinn vaimu-elu keskusena oli veel 1906. a. nii kujunemata, et radikaalsemad ringkonnad „Vanemuise“ uue hoone õnnistamise ajal tartlasi vähem õnnitle- sid kui nõokisid. „Kuhu teie oma härratsemi- sega kipute, et teete sellise uhke hoone“ — um- bes nii kõlas etteheide. Aga nüüd näeme, et elu on kasvanud „Vanemuisest“ üle ja et Tallinn peagi palju uhkema ja otstarbekohasema „Estonia“ templi püstitas.

„Estonia“ Selts oma siseeluga on väikeseks jäänud. Ta tegeleb nii, et seal ei ole enam endiselaadilisi koosviibimisi, ei peeta kõnesid ega jooda endisel viisil omavahelist „puntsi“.

Nüüd on tegevuses teater oma teatrivalitsus- sega ja Selts ainult hoolitseb teatri olemasolemise ja valitsemise eest.

Kui kõneleme „Estoniast“ ja tema edukusest, siis nüüd mõtleme ainult, kas teater seal kunstiliselt heal järjel on ja kas need kunstilised omadused kuidagi heas sidemes seisavad rah- vaga.

Kui Karl Menningu päevil „Vanemuise“ kunstiline tase ja vaimne distsipliin olid meie oludes esmajärgulised ja juhtivad, siis nüüd on

„Vanemuine“ ammu oma positsiooni üle lask- nud minna „Estoniale“.

Eesti iseseisvus tegi Tallinna elujõuliseks. Kui pealinna tuli sinna kokku kõige rohkem rahva parimat tahtejõudu haritlaste ja majan- dusmeeste näol. Riigivõim vajas mehi ja äri- tõi Tallinna suurema rahvaliidumise kui mu- jale.

Valitsuse programmis oli algusest peale ka rahvusliku kultuuri soodustamine. „Estonia“ kui teater hakkas saama suuremaid toetussum- masid kui teised teatrid. Ta töö kasvas mitte ainult kvantitatiivselt, vaid ka kvalitatiivselt. „Estonia“ on kohaks, kuhu tõmbuvad meie pa- remad kunstijõud ja kus saab teostada meie suu- rimaid kunstilisi kavatsusi.

Muidugi seisab küsimus selles, kas „Estonia“ valitsev juhtiv mõte on ikka kõige sobi- vam ja soodsam hoogsaks kunstieluks. Kind- lasti see küsimus on kõige tähtsam ja selle juh- tiva mõtte pärast on küllalt lahinguid löödud ja piike murtud. Mõned aastad tagasi olid kunstilises tegevuses märgata mingid härratsemise tendentsid, esimeste ridade publiku maitse tee- nimine, salongitsemine mentaliteedis, liialt ope- retitsemine jne.

See kippus rahvast eemale tõukama teatrist. Nüüd on sihiks seatud rahva kunstimeele teeni- mine laiemas mõttes ja „Estonia“ oma 70. sünni- aastal on rahvahulkade poolt tervitatud kunstitempel.

R. K.-P.

„Estonia“ teatri sõnalavastuse trupp

Foto Parikas

„Siit algasime võitlust...“

Vabadussõja esimestel lahinguväljadel

1

Narva jõe kaldalt, Puusilla juurest algab peale tammede rida, mis kulgeb ida poole. Piki Ingeri tänavat, Jaanlinna mäest üles, mööda vene kirikust ja veetornist, Jaanlinna viimastest, linnaäärsetest majadest. Silmapiir avardub — ees on legendik, mida poolitab valkjashalli paelana otse itta suunduv Jamburgi maantee. Taamal sinetavad kauge metsa ladvad — Nõukogude Vene. Piirini vaid kuus kilomeetrit, näitab teetulp.

Paremale jääb vene kalmistu, vasemale Pähklasaare park. Ja kalmistu kõrval asetseb kuplitaoline kõrgendik, mille juurde lõpebki jõe ääres alanud istutatud tammede sirge rida. Oleme jõudnud Keldrimäele, Vabadustammikusse, Vabadussõja esimesele lahinguväljale. Paika, kus 17 aastat tagasi eesti mees haaras relva ja asus kaitsma oma kodumaa vabadust.

Noored tammed Keldrimäel seisavad vaikselt. On juba suur sügis ja puud on raagus. Ainult tammikut piirav tihe kuusehekk erineb oliivroheline reljeefina mustjaskollasest ümbrusest. Vaikus, hääletu vaikus on kõikjal. Tummana seisavad blindaažide, tõsistena ja sirgetena vaatavad blindaažide mustad suud nagu kolba silmaaugud. Kõik on siin muutumatu, või restaureeritud täpselt sarnaseks, nagu ta oli Vabadussõja ajal. Ümber kupli ülaosa asetsevad kaevikud, nende sikk-sakiline joon on reeglijärane, nagu geomeetiline kujund. Kogu mägi on otsekui uuristatud läbi. Kes on kord olnud siin Keldrimäel, see ei tarvitsegi olla strateeg, et taibata koha tähtsust. Kõrgele üle ümbritseva lausmaa tõuseb Keldrimägi ja viibides kaevikuis ning suunates pilgu välja kuulipildujapesade või blindaažide tuleavaustest, on kogu mitmekilomeetrise raadiusega sektor kui pihu peal. Tõepoolest — ükski hiir ei saa liikuda seal kümnet sammugi, moodustamata tänulikku märklauda Keldrimäe valdajaile.

Ainus, mida polnud Vabadussõja ajal, on tammik Keldrimäel. Nad on küll veel noored alles, need tammed, kuid mõni neist on juba üsna tugev. Arvult poolsada, katavad nad reeglijärastes ridades kogu Keldrimäe maa-ala ja tahtmatult kujutled: kui need puud kord on suured, millist ilusat ja võimsat vaatepilti kujutab endast siis Vabadustammik?

Piinlik kord valitseb kõikjal. Iga tamm on varustatud plakatitega, millel näha andmed puu kasvu kohta. Kuid on ka teisi plakateid. Üks tamm on istutatud Vabadussõjaaegse pea- ja sõjaministri, praeguse Riigivanema k. t. härra

K. Pätsu auks. Teisel tammel asetsev tahvel näitab, et see puu on pühendatud Eesti sangarlikule koolinoorsoole. Ka 4. jalaväerügemendil on oma tamm.

Kaevikuterajoonist mööda kupli järsku nõlvakut alla, maantee poole astudes oled Vabadustammiku suuremas osas. Selle keskpais asetseb tohutu looduslik graniidimürakas, enam kui inimesekõrgune ning selle tasaseksraiatud esiküljel marmortahvel, pealkirjaga:

Siit algasime võitlust
rahvusliku vabaduse ja riikliku
iseseisvuse eest
28. novembril 1918. a.

Selle puiestiku — Vabadustammiku — istutas 1930.—31. a. Vabadusristi
Vendade Ühenduse Narva Osakond.

Tohutut graniidimürakat ümbritsevad noored puud ja põõsad ning kivi juurde viib korraspeetud kruusatee. Tõesti — paremat monumenti ei suudaks kujutledagi kui on see põllukivi, punasekirjaline, mille kallal vihmad ja tormid on sajandeid ja aastatuhandeid purenud.

Ja vaadates läände, kus õhtupäikese kullas helgivad Narva kirikute ja ajalooliste kindluste tornid, mõtled: kuni püsib siin see kivi ja see vaim, mis löi lõkkele kivisse raiutud päeval, võivad kodanikud lääne pool töötada rahu.

Seistes Vabadustammiku keskel, pead tahtmatult mõtlema, kuidas oli siin 17 aastat tagasi. Eemalt, ida poolt lähenevad punaste koonid, ahelik aheliku järele vajub neid Narva poole püsside pragisedes ja kahuripaukude kõmades. Ja siin — Keldrimäel — käputäis noori sõdureid ja koolipoisse, vaevu varustatud hädavajalisimaga, surmapõlgavalt vastas sellele laiviinile! Tõesti — siin alles hakkad mõistma ja taipama, mis tähendab sangarlikkus! Seda ei suuda anda edasi parimgi lahingukirjeldus, parimgi raamat. Iga eestlane peaks korrakski elus tulema siia, Keldrimäele, et kogeda ja tunda seda ise.

Kõndides uuesti piki tammederida linna poole, meenub: õigus, need tammed ja selle Vabadustammiku istutas ju kindral Tõnisson, kes tollal oli Narvas diviisiülema ja ühtlasi V. V. Ühenduses Narva Osakonna esimeheks.

2

Kuidas algas õieti Vabadussõda?

Saksa okupatsioonivägede lahkumine oli punastel juba teada, mis pidi teostuma 27. no-

vembril. Selleks päevaks pidid sakslased andma Eesti rahvaväele üle kaitsepositsioonid ja kokkulepitud relvad (kuulipildujad ning jalaväesuurtükid). Samal päeval kell 12 saadi aga teada, et punased järgmisel päeval kavatsevad uut rünnakut. Kuna kõik saksa asutised linnas veel polnud likvideeritud, tuli sakslastel teostada järelkaitset. Öhtul positsioonidele asuvatele eestlastele jäid sakslased abiks. Nii saabus 28. november 1918...

Kell 5.30 avasid venelased Narva pihta ägeda suurtükitle. Kell 7 süttisid sellest mõned Jaanlinna majad. Kell 7.30 saksa patareid hakkavad vastama.

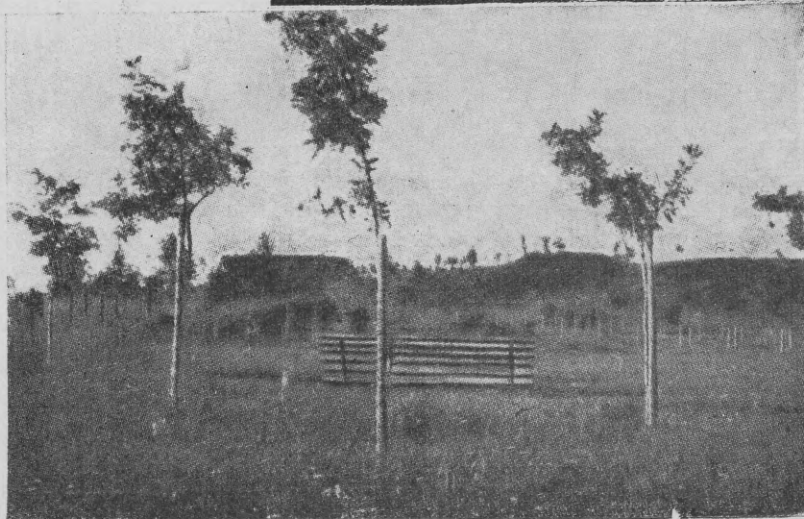
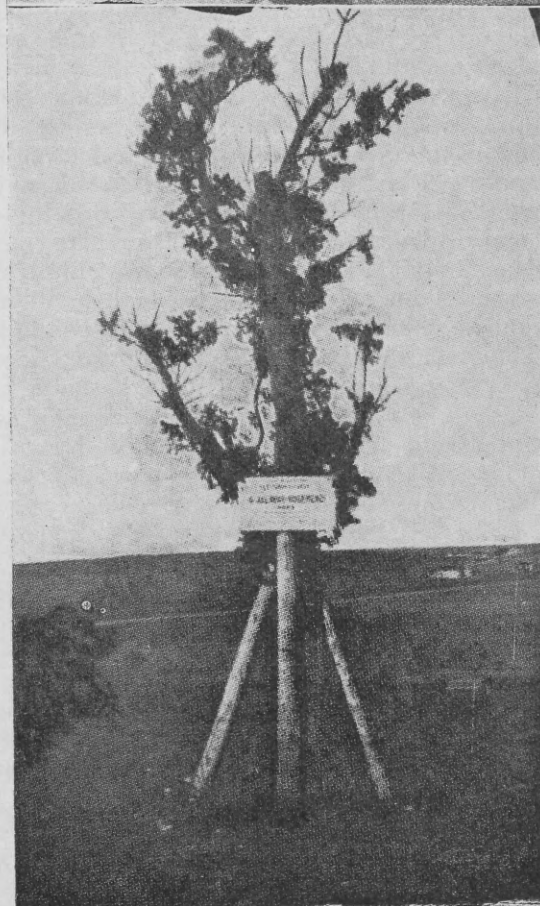
Punaste jalavägi ilmus nähtavale kell 6.30, lähenedes linnale Jamburgi maantee suunas, kahel pool teed. Kella kaheksaks on venelaste rünnak kuulipilduja ja püssitulega tagasi löödud. Punased kordasid kallaletunge, kuid asjata — kuigi suurema osa kaitsepunkte täitsid kogematud eesti koolipoisid, oli tuli organiseeritud ja teostatud niivõrd hästi, et ükski punane ei pääsenud edasi. Kell üheksa aga muutus kaitsjate olukord kriitiliseks — linnast teatati, et tugevad punaste jõud on ilmunud linna kagu-poolsesse serva, Paemurru linnaosa juurde, kust tungivad Kreenholmi kasarmute suunas, piirates nii linna kaitsjad sisse ja ähvardades lõigata selja taga ära raudtee. Kreenholmi tööliskasarmute juures asus saksa välipatarei, milline tulistas Keldrimäe taha punaseid. Järsku hakati patareid tulistama selja tagant. Samal ajal avati patarei pihta tuli ka Kreenholmi kasarmute akendest, kohalikkude punaste poolt. Algul ei taibatud, mis on lahti, kuid siis nähti Paemurru metsast väljuvaid tihedaid ahelikke. See oli Viljandi 2. kommunistlik rügement, kes, nagu selgus hiljem, juba varem Kulgu läheduses nn. Piimanina juures üle jõe Narvale selja taha oli tulnud.

Kaitsjad tegutsesid otsustavalt. Paar käsigranaati reetlikkudesse kasarmuakendesse sundis püssitule sealt vaikima. Siis pöörati suurtükitorud teisele poole ja hakati tulistama ootamatut vaenlast, kes oli juba jõudnud umbes 800 meetri kaugusele. Telefoni teel kutsuti abi ja peagi ilmus patarei kaitse — 45 meest kahe kuulipildujaga ja salkkond eestlasi alamkapten P. Vaga juhtimisel, asudes positsioonile Kreenholmi puiestee äärde, meetrit 300 patareist linna poole. Jaanikindluse varust saabus lipnik Ma-

Joala lahingu mälestusmärk Kreenholmi puiesteel

4 jalgväe rügemendi tamm

Vabadustammik Keldrimäel

HEATEOD AJALOOS JA OLEVIKUS

Head teha on ikka lugupidamisväärt ja austatav. On inimesi, kes loevad kadunuks päeva, mil nad pole teinud midagi head, skaudid märgivad heateod sõlmedega kaelarätis jne. Arusaadav siis, et kõik püüavad teha head — vähemasti näilikult. Ainult jääb alati küsitavaks heateo vili. Palju heategusid osutuvad hiljem hoopis halbadeks, palju halbu headeks. —

Perekond on rajatud heategudele. Kui isa nuhtleb poega püksirihmaga, siis teeb ta heateo, kui ema sama poja võtab oma põlle alla varjule ja ei lase viia lõpule nuhtlemiseaktsiooni, siis see on samuti heategu. Kui siis poiss kasvab ning on mees nagu peab olema, loeb isa teda oma usina püksirihma välgutamise tulemuseks,

ema arvab sama oma armust ja hellusest. Kui Juhaniks sirgunud Juts näitab hoopis teist nägu kui see perekonnale armas, siis isa süüdistab ema hellitamises ja ema arvates on süüdi isa, kelle püksirihm kaotanud pojas usu heasse ning teinud ta jonnakaks. Nii katsuvad kõik — onudtädid, ristiisad, -emad jne. igaüks mõjutada oma moodi ning teha head. Ja kõigil neil on õigus ning head kavatsused, ainult nende „hea mõiste“ võib tihti olla lahkuminev ja meetod anda just vastupidiseid tagajärgi.

Perekonnast on see heategemis-tõbi juba iidseil ajal kandunud üle ka riikide- ja rahvastevahelisse suhtlemisse. Ka seal sünnib kõik hea nimel. Ei ole naljalt riiki, kes läheks kahurite

de 20-meheline salk. Kaugelt avatud tuli ei pidurdanud vaenlast. See liikus hüpetega edasi ja olles jõudnud Joala lagedale väljale, jagunes kaheks: üks osa suundus Kreenholmi, teine Uusküla poole. 8 sakslast ja 8 eestlast ruttasid Uusküllä, et asuda seal pealtungijaile vastu. Neile seltsis veel mõnikümme kaitseliitlast ja kahe erikohta ülesseatud kuulipildujaga suruti vaenlase vasaktiib Paemurru metsa tagasi. Kell 11.30 oli punaste lugu lauldud: nad kaotasid 94 meest surnutena ja 30 haavatutena, kusjuures viimaste hulgas oli ka rügemendiüleml E. Teiter. Kaitsjate kaotused: surnutena 1 eestlane ja 2 sakslast, haavatutena 1 eestlane ja 8 sakslast. Jaanlinna ees, tänu Keldrimäe kaitsepositsioonile, oli ainult 2 sakslast haavatud. Nii lõppes Vabadussõja esimene päev õnnelikult.

Nende õnnelikkude lahingute vilja ei saadud aga kasutada. Sakslased lahkusid õhtupoolikul, lastes Narva mõlemad sillad õhku. Narva-Jõesuhu oli maabunud tugev punaste dessant, kes liikus Peeterriisti-Auvere suunas, ähvardades lõigata raudteed. Nii tuli ülevõimule alluda ja linn maha jätta, et taandudes anda võimalust organiseeruda Eesti veel peaaegu olematul rahvaväl. Järgmisel hommikul marssisid Narva punased. Otsekohe kuulutati välja Eesti Nõukogude Vabariik

Selle „vabariigi“ iga oli lühike — täpselt 51 päeva. 18. jaanuaril 1919 vallutati Narva taas eesti ja soome väesalkade poolt ning sellest peale lehvib selles ajaloolises ja palju kannatanud linnas sinimustvalge lipp.

3.

Kui linna idapiiril asetsev Keldrimägi nüüd, 17 aasta möödudes on muutunud Vabadustammikuks, kuhu tullakse mälestama langenuid, tammikuks, mis oma pühaliku tõsidusega ja säilitatud lahinguvälja-ilmega manab iga võõra kujutlusse ning südamesse Vabadussõja vaimu ja Eesti rahva kangelaslikema eposhi, on Joala

lahinguväli jäänud tavaliseks mõisapõlluks. Võõras, kes ei tunne Vabadussõja esimeste lahingute lugu, võib kümneid kordi läbida Kreenholmi puistee, enne kui leiab tee ääres tagasihoidliku, umbes 70 sm kõrguse kivimassist valatud tüvipüramiidi, millele asetatud tuhmunud vaskplaadil näitab nool Paemurru metsa suunas ja selle juures on kiri: „Siin asus vasturünnakule eesti-saksa salk Joala lahingus 28. nov. 1918. a.“

Piki raudteed lääne poole liikudes, Uusküla ja Paemurru vahel küngastes, mis pooleldi risuväli, pooleldi karjamaa, asub teine, samasugune tähis. „Siin asus kuulipilduja, mis flankeeriva tulega peatas enamlaste rünnaku Joala lahingus 28. nov. 1918. a.“

Ainult lahinguvälja keskpaika tähistab veidi suurem monument. See on õnnestunud kompositsioon, vaatamata oma lihtsusele. Saksa raudrist ülalt ja Vabadusrist kõrvalt vaadates! Pealkiri: „Siin peeti Joala lahing 28. nov. 1918. a.“

Ja siis, suunates pilgu selle ääretu põllu taga paistvaile Kreenholmi kolmekordsetele majadele ning pilvelõhkujatena näivatele vabrikuhoonetele, mille aknad sätendavad tuledes, võtad mõttes tagasi oma endise võrdluse Keldrimäe ja Joala lahinguvälja vahel ning leiad, et ka viimane evib sügava tähenduse tänapäevale. Väli, kus voolas veri ja kus kõmas lahingukära, kasvatab nüüd vilja. Kohal, kus mehed seisid relvaga, käiakse nüüd adrakäsipuu taga ja veetakse valminud põllusaaki salvedesse. Mõõgad on taotud sahkadeks. 17 aastat — kõigest?

Rong huikab majade taga. Soomusrong?

Ei. See on Narva kiirrong. Ta tuleb Eesti Vabariigi pealinnast rahulikku ja auväärseesse piirilinna ning vedurituledest langeb valgust raudteekraavi, kus 17 aasta eest ragisesid kuulipildujad.

E. L—r

Tartu turg

Foto Roone

Viljandi raekoda sügisööl

Foto Kiisla

mürtsudes ja ütles: Nüüd tulen ja võtan, tapen, hävitan, vaid ikka minnakse hea näo ja puhta heasoovi maskiga.

Juba vana Hellas armastas teha head. Üks riik kargas karvu teisele, et lunastada selle rahvast ebaõigest valitsusest jne. Philipp võttis võimu Kreekas, et need vaesekesed end tarbetumalt omavahel ei veristaks. Aleksander vabastas idamaade rahvaid nende despootide alt. Vana Room vallutas maid juba vabaduse ja kultuuri nimel — puhtast ja heast südamest. Ainult pimedusega löödud barbarid ei suutnud mõista seda suurt südameheadust ning sõdisid vastu oma heategijaile.

Islam õpetas oma jüngreid tapma uskmatuid koeri, kelle paljas uskmatu eksistents juba oli suur patt. Surnud uskmatu oli ikkagi parem kui elus ja seepärast oli suur heategu koputada kõvera mõõgaga uskmatuile, nii et nende patune koeraveri niisutas maad.

Kristlus läks päästma paganate hingi Issandale. Armuõpetuse kuulutus oli püha töö. See pühitses kõik teeröövlid ja muu kahtlase kamba. Mis sellest et kannatas pagana ihu. — Seda parem koguni, hing pääses kergemini ihu roojusest jumala aujärje ette. Peks oli patuse liha sool ja ränk orjus suretas liha hinge kasuks.

Kui taganes usu tähtsus inimeste mõtteilmas, ei vähenenud heated. Nüüd andis võimaluse heategude sooritamiseks kultuur. Selle ja vabaduse nimel tehti jälle head ja täristati relvi. Riikide sees kõige igasugusemad poliitilised voolud kiskusid rahva võimu üksteiselt ja rahvas veristas end rahva huvides. Väljas ootasid paljud värvilised pimedusega löödud rahvad valgust ja vabadust, vähemasti vabanemist pimeduse ja rumaluse kütkest. Kõigi riikide südameid valdas suur headus. Pisarad tulid suurmeestel silma mõeldes neile vaestele, kes ei tea isegi, mis on püssirohi ja kuidas kuul läheb vingudes läbi õhu. Otse tormijooksul mindi viima kultuuri.

Kui rumalad olid ometi Ameerika indiaanlased. Nad ei tahtnud sugugi jõuda edasi, lasksid oma vibupüssidega ja ei tahtnud tunnustada, et Euroopa püss on parem. Kõige hullem, nad ei tahtnud tunnustada tervet elu kandvat põhimõtet: „Armasta oma ligimest kui iseennast“. Neid pidi siis õpetama ja looma korda, et nad enam ei saaks tappa üksteist. Kas oli see heategijate süü, et heateoalused seejuures nii lõppesid, et USA-s oldi sunnitud neile määrama vaba elamisraioon, et nad hoiduksid alal kui haruldased zooloogilised eksemplarid. —

Rumalad austraallased, kes ei tahtnud loobuda oma bumerangikultuurist ja paradiislikust alastikäimisest! Vaesed pimedusega löödud mustad, kes ei mõistnud hinnata head tahet, mis viis neid Ameerika istandikesse õppima kul-

tuuri ja pütsa najal püsivat head korda. Ja hiinlased veel! Nad varjasid end müüri taha, tundsid püssirohtu, kuid oskasid tarvitada seda ainult mõttetuks ilutulestikuks, kuid ei soovinud sugugi õppida selle paremat kasutamist.

Kõiki neid tuli sundida relva ja inimkuluga. Kes suudab arvestada kõike seda hiigla kulu, mis „heategijad“ on kandnud, ja seda indu, millega nad on teinud oma tööd, nii et läksid kas või omavahel karvupidi kokku õiguse eest teha head; eriti kui heategu vajava rahva maal oli nii häid asju kui kuld, kalliskivid, õli, kivisüsi, vask, raud või midagi muud sarnast. Või oli seal häid istandikkude asutamise võimalusi, millest rumalad päriselanikud ei mõistnud pida lugu. —

Natukehaaval on nii sattunud heategeva hooldamise alla kogu värviline maailm. Igal pool on pandud maksma kindel kord ja viidud sisse kultuur. Viimati sai kollane Jaapan endale kultiveerimiseks värvivenna Mandžuuria ja teeb seal, nagu lehed teatavad, oopiumiga hoogsat kultuuritööd.

Üksainus kultuuritu maa on jäänud veel heategijaist lõplikult õnnistamata ja sellele tahab viia õndsust „Vana Rooma traditsioonide pärija“ Itaalia. Mõelda kui hirmus, Abessiinias on seni veel orjus! Mehed sõdivad isaisade mõõkade ja piikidega. Seal ei ole teid ega autosid. Kui raske võib ometi olla selle vaese rahva elu!

Siin ei aidanud miski, vaid tuli astuda heategevuse teele. Kui aga anti kõik ilusad võimalused kultiveerimiseks sõjatagi, kuulsime, võib-olla esimest korda ajaloos, et heategu ei olnud mõeldud teha noile, kes olid kultuuritud ja vae-

sed, vaid heategija tahtis teha head vaid endale; tahtis maad ja varandusi.

Kas õnnestub Itaalia heategev missioon, nii nagu seda on mõtelnud Itaalia? — Kui ei, siis on see tõesti heategu Abessiiniale. Itaalia on pööranud kogu maailma tähelepanu Abessiiniale, Itaalia ehitab sinna teid ja Itaalia teeb Abessiiniale selgeks kultuuri paremused. Kui nüüd ei saa Itaalia hakata levitama Euroopa kultuuri, siis hakkavad abessiinlased seda levitama ise. See võib panna aluse esimese musta kultuurmaa tekkimisele ja valge rassi tingimusteta üleoleku kadumisele.

V. M.

MU MITMEKS REBITUD VILETS HING

*Mu mitmeks rebitud vilets hing,
oo — kuhu panen su tükid?
Üks osa kiunub kui kaevuling,
kes enam neid kokku lükib.*

*Üks osa on sulle, mu kodumaa,
ja teine su vaenlaselle.
Üks osa on sinule, õnnelik, ja —
teine just õnnetulle.*

*Üks osa on sinule, palvevend,
ja teine on roimarille.
Maailmast läbi käib kildude lend,
üks osa käib kummargille...*

*Las närustub hilpudeks kistud hing,
mu arvamine kas pätklik?
Üks osa kiunub kui kaevuling
ja ümber tal valurätik.*

E. Poom

Itaallaste rünnak, abessiinlaste rünnak ja lahing

Härra Raamat

propageerib Raamatu Aastat

See oli väikene saatusevigur, et nad elasid ning äritsesid kõrvuti — kingsepp, kelle nimi oli Leivategija ja vürtspoodnik ning leivategija, kelle nimi oli Kingsepp. Ja omamoodi vigur oli seegi, et otse nende härrade all, keldripüürikus tossutas ja tagus torusid plekisepp, kelle nimi oli Raamat.

Kõige uhkem mees oli vürtspoodnik, kel oli raha pangas ja tütar käinud igal aastal viieballil. Kõige alam aga plekisepp, kes jõi viina kui limonaadi ja peksis vähemalt kord nädalas segamini nii värkstoat kui naise. Kingsepp Leivategija seisis vahepeal, moodustas nõnda-öelda keskseisuse, sest tema naist ei peksnud, tarvitas viina keskpäraselt, aga tal polnud ei raha ega tüdart, kes oleks saanud käia peenikeste inimeste ballil. Nii et jäi vürtspoodnikule elutähtsuse suhtes oluliselt alla.

Ühel laupäeval oli härra Raamat jälle keskmises orngungis. Säärast laadi ornungiga armastas ta külastada härra vürtspoodnikku, et osta paar heeringat ja ütelda mõned kõvad sõnad. Käesoleval korral tegi ta seda erilise heameelega, — poes istus ka kingsepp, kellega oli alati suur rõõm mõtteid vahetada. Sest see oli mees, kes läks kergesti tulivihaseks ja ajas käedki külge, kui kõvemini õrritasid.

„Tere kapitalistid,“ hõikas Raamat sisse astudes. „No mis on ka?“

Ja vastust ootamata jätkas ta otsekohe:

„Täna on mul pidupäev, sa saadanas küll! Minu pidu, nõnda-öelda. Sest homme tehakse minu auks suured miitingud ja aktid ja põle korda majas, kui ma oleksin niisugusel päeval ainult natuke purjus. Viska, virtsumees, kolm heeringat seitungisse ja ilma rahata. Sest kuidas ma maksan, kui mul on jubileum ja kogu linn jookseb kokku?“

Vürtspoodnik ei liigutanudki, kingsepp tõmbas näo tigidale irvele.

„Juba keskpäeval täis,“ kohmas ta.

„Korralikult täis,“ oli plekisepp nõus. „Aga jutt on mul õige. Vaata, vana pigilapp, sina oled kingsepp, aga nimi on Leivategija. Ja sina, virtsumees, müüd siin pudid ning prahti ja salakesi valget viina, aga nimeks oled sa enesele saanud Kingsepp. Kus on siin tõde ja õigus?“

Aga kõige kuradim on see, et mina tinutan toobreid ning torusid ja vahmiiliks on mul — Raamat. Sa saadanas, mis on torul tegemist raamatuga? Pärts häbiasi. Aga nüüd on mul heameel, et on sedasi. Sest homme peavad nad siin suuri raamatumiitinguid, see tähendab, minu auks ning kiituseks. Ja eila räägiti mulle, et on välja kuulutatud koguni minu aasta. Vaat mis! Näe, välja nuhkisid, misuke kange mees ma olen! No aga nüüd kummarda sügavasti ja lükka heeringad letile, härral on vähe aega.“

„Eheh!“ põrutas kingsepp naerda. „Oled lähnud lollist või?“

„Käpad vorsti küljest ära!“ kamandas vürtspoodnik.

„See mõni vorst!“ naeris plekisepp. „Ära tee paha nalja ja ära aja vaimuinimest vihale. Teie õelge parem, kas olete ka mõnda raamatut lugenud ja kas teate ka, et nüüd on raamatu-aasta?“

„Aasta või mitte,“ vastas vürtspoodnik, „see mind ei ärrita.“

„Mispärast ei tehta saapa-aastat?“ küsis nüüd kingsepp tigidalt. „Kas keegi peab kuski miitingul kõnet, et tarvitage rohkem saapaid, ärge käige palja jalu? Vaat sulle, keegi ei kõnele sedaviisi. Kui kõneleksin, igaüks ütleks, et kae, see vanamees on lollist lähnud. Kui ikka inimesele on midagi tarvis, siis ta ostab ise, ja kui ikka ei ole, siis pea kümme tuhat miitingut, kah ei osta. Mine kitsepõrgu oma raamatu-aastaga.“

„Ära seal urgitse keesi kallal!“ käratas poodnik.

„See on saunaseep,“ naeris plekisepp, „aga mitte kees. Ja üleüldsa, teil pole vaimulikku kultuurat. Raamatuaasta on kõige tähtsam aasta ajaloo ja minu eluloos ja kui te homme mind ning kõiki muid raamatuid austama ei tule, siis saate kolm kuud korrarikumise pärast. Sest nõnda on öelnud juba vanad prohvetid: relv ühes, raamat teises käes. Ja üleüldsa, sa saadan, kui põle raamatut, siis tuleb maavärisemine. Ilma minuta, tähendab. Teie olete aga niisugused insinäärid, kes sellest ei saa aru. Kolm heeringat, palun, keerake trükki ja vaa-dake, et homme kohal olete!“

Inimesed ja imeinimesed

Looduse kõrvalhüppeid

Loodus, mis töötab alati korrapäraselt, muutub mõnikord tujukaks. Ta arendite hulgas tekivad siis äbarikud ja mitmesugused soerdvormid. Sellised ebasünnitised on inimesi alati teatava uudishimuga kõditanud. Keskaeg ümbritses neid salapärasuse looriga ja andis neile üleloomulikke võimeid, arvates neid olevat ühenduses kuradiga. Et looduse ebasünnitised ja soerdid veel ükski küllalt ei suutnud inimestele kananahka ihule ajada, mõtles keskaeg välja terve leegioni *merimunkte, kitseljalgseid, üks sarvikuid*. Vanal ajal oli aga selliste oleste ees veel suurem hirm, sellised olesed olid vanal ajal ülenadatud jumalaiks ja neid austati „jumalakartuses“ nagu teisigi jumalaid. Laseme silmade eest mööduda terve rea selleaegseid jumalaid. Me näeme nende hulgas sajakäelisi India, viiepealisi Egiptuse, härjakehalisi Assüüria (Orzmud) jumalaid. Isegi terava ja selge mõistusega kreeklastel ei puudunud sajakäeliste gigantide — tagakeha madu — ja kentauride — pool inimest, pool hobust näol sellised monstrumid. Tänapäeval pühendavad soerdeile tähelepanu ainult teaduslikud instituudid ja tsirkused.

Ürgigavene küsimus — kes on inimene? pole meil tänapäeval enam lahendamatu mõistatus. Me teame, et inimene pole saabunud nii, nagu Pallas Athena kreeka müüdis kilbi ja odaga Zeusi peast. Inimesel, jõudes oma praegusele tasemele, on olnud enne käia määratu pikk tee. Tänapäeva teadus on inimesesoo arenemiseks, pigemini inimesesoo eaks määranud mitte vähem ega rohkem kui 1 000 000 aastat. Nagu kõik, mis liigub ja lendab, on ta saabunud miljoneid aastaid kestnud arenemisega lihtsast, elavast rakust, mida meist igauks läbi teeb.

On aga selline seaduspärane isendi — inimese arenemine teatud arenemisastmel kuidagi segatud mingisuguste näärmete haigustumisega, siis tekivadki sellised soerdvormid ehk monstrumid. Teisi oletatavaid põhjusi, mis seoses liigi väljasuremisega, võiks siin olla veel degeneratsiooni ehk mändumisahtus, mis tingitud mingist siseemisest vananemisest.

Sünnivad sellised soerd-inimesed, siis on need sageli sellise eriskummalise ja ebainimliku ilme ja kujuga, et imesid uskuv inimsoo lapsepõlv neist moonutas mitmesuguseid jumalaid. Homeroose kükloobid, sireenid ja kentaurid, Jaanus ning Meduusi pea, hindulaste sajakäelised jumalad ja kõikide rahvaste mitmesugused mütoloolised monstrumid võlgnevad oma põlvnemises tänu just sellistele olestele.

Selliste inimimede hulka kuuluvad näiteks sabaga inimesed. Imelikul viisil on selliseid sabadega inimesi sagedamini leida Lõuna-Aasias, kus see näib olevat osalt isegi pärilik.

(Järg lk. 319.)

„Ma lähen ennem Abetsiiniasse, kui säärasesse paika,“ töötas kingsepp.

„See olgu sinusuguste plekkhabede jaoks,“ teatas poodnik pühaliku veendumusega.

Plekisepp jäi äkki vait.

Põrutas siis, kraakovskinuia pihku keerates:

„Kes on siin plekkhabe?“

„Eheh,“ urises kingsepp, „viinanina ja toruhabe...“

„Ahah,“ sõnas plekisepp ootamatu asjalikkusega. „Hea küll, aga homme tulete minu poole, või ma taon siin kõik heeringad ja petrooljumid üksteise otsa segamini.“

„Peab põlitsei tooma,“ sõnas poodnik hirmunult.

„Miilits platsi jah, ega kedagi,“ lisas kingsepp.

Härra Raamat haaras uuesti kraakovski ja ta oleks lähemal minuteil mõnegi ilusa asjaga toime tulnud, kui mitte poekell poleks helisenud ja heleda tilina saatel kaks inimest sisse astunud. Poemehe peenike tütar kellegi veel peenema härraga.

„Papi,“ ütles preili, „siin on direktor Kupp.“

„Väga rõõmustav,“ teatas härra Kupp, „astusime preiliga siia sisse, et...“

„Jah,“ tõttas preili seletama, „härra Kupp on raamatukomitee liige ja ta lubas anda meile homseks raamatupeoks priid pääsetähed. Ihihi, esimesse ritta.“

„Võin anda siin teistelegi,“ sõnas härra direktor lahkelt. „Olge heaks!“

Igauks sai pileti: poodnik, kingsepp, ka Raamat.

„Tankeh,“ ütles plekisepp, „pite seer.“

„Homme siis näeme,“ sõnas direktor ja hakkas minekut tegema.

„Täna... kindlasti...“ kohmas poodnik.

„Ei noh, jah noh!“ tegi kingsepp.

Külalised läksid. Härra Raamat viskas kraakovski võidurõõmsalt lauale ja sammus uhkel sammul välja. Mis siin enam rääkida, kui juba direktorid on temaga ühes nõus.

Nii toodi siis ka härra Leivategija ja härra Kingsepp raamatuhuviliste ringkonda. Härra Raamatu missioon õnnestus täielikult.

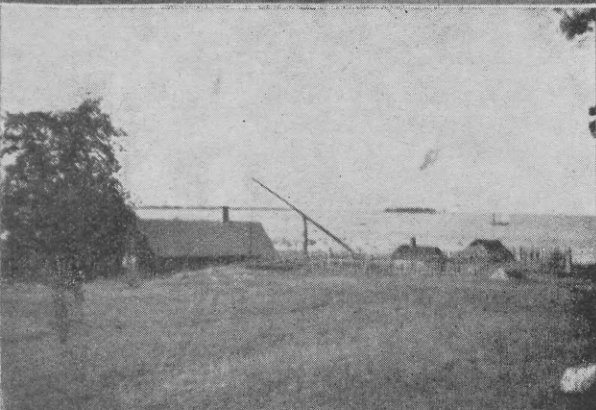
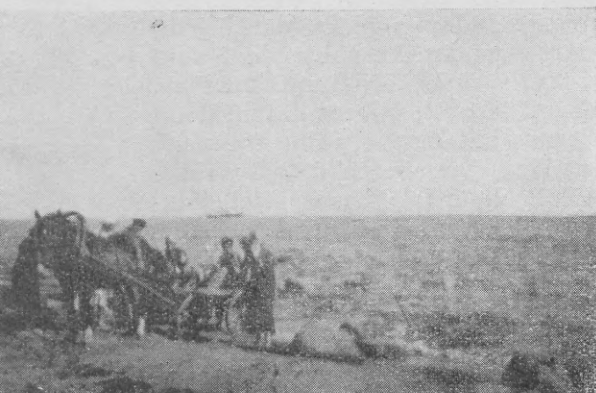
Joosep Sootaga

Foto Triefeldt

*Vaade Toila kõrgelt kaldalt
Soome saarte poole merele
Tee Suursaare rannast sisemaale*

*Rannal saaki ära viimas
Suursaare rannas võrkusid kuivatamas
Osa Suurkülast*

SOOME LAHE SÜDAMES

Seistes ilusa ilmaga Viru ranniku kõrgel kaldal kas Kundas, Aseris või Ontikal silmad üle sinava vee, keset vetevälja paari tumedamat ja kõrgemat laiku. Need laigud on tuhandejärvemaa — Soome — esimesed eelpostid Soome lahes, Suur- ja Tütarsaar — meie rannast ligi 30 meremiili eemal. Üksikud karmid kaljupangad keset ulguvett on need saared, kuhu pääsemiseks peab olema tublisti ettevõtlikkust. Kui aga suudad leida mootorpaadi Kundast ehk saarerahva purjeka Mahu sadamast, võib alata sõit sinna — Soome lahe südamesse.

Olles kord Suursaarel jääb vaid imestada selle looduse kaunidust ja mitmekesidust. Näib kui oleksid suurelt lausmaalt jõudnud kuhugi mägismaale, sest kuidagi ei tahaks uskuda, et oled Eestist eemal umbes vaid mõnikümmend miili ja siiski võid kohati tõusta kaljupalale kuni 200 meetrit ülespoole merepinda.

Viimaseil aastatel on aga „suurel maal“ moodi läinud see saar kui esimene luksuskuurort ja sajad perekonnad on heal meelel valmis kuskil Suurküla või Kiiskiküla kaluri juures oma puhkeaega veetma. Õigemini näeb neid kaluri juures harva, sest 90% oma ajast nad veedavad kuskil metsas. Ilma halvemaks muutumisel aga poevad telkidesse.

Suurmoeks peetakse mitte saarel emada isiklike suvilaid, vaid ulualust tahetakse leida kalurionnides. Suvisesoon kestab siin tavalisest hulga kauem — pea oktoobrini, kui vaid vihmad, nagu tänavu, seda vägivaldselt ei lõpeta.

Noodavedu

Võrkusid
sisse laskmas

Ka „virolaiset“ on sinna teed leidnud. Nii oli seal tänavu rida kooliõpetajaid, kes nüüd taevaniulatuvaid kiidulaule laulavad saartele ja fruidusevandega nendega igavesti on seotud.

Oma inimesi — noid saarlasti seal, ei häiri arvatavasti miski. Tuleb sulle vastu saaretaat ja kuuleb mõnd masendavat uudist, nagu tänavu neid korduvalt oli, kui Kundast toodi möödunud sügisel hukkunud saarlaste laibad, — kuid taadi samm on ikka endine, ei sugugi ruttavat rühti, kuuled vaid kord „hüva on“ ja, igatsev pilk pööratud merele, astub ta edasi.

Ennast ja oma manulisi toidab ta sellega, mis annab meri. Kas olgu see siis kala, piiritus või tormist kaljudele uhitud laev.

Juba poisikesena igäüks on pühendatud kõigisse meresaladusisse ja pole mingi haruldus, kui kümne-aastase „mehe“ sõrmed on kooldunud kõveraks ümber aerude.

Egas rannataril ole ka aega oma lapsele laulda hällilaule — ka tema rühmab kõrvuti oma karmiilmelise kaasaga ja sellepärast saab väikemees ka harva korraliku hälli või voodisse. Teda võetakse kaasa merele ja siis lebab ta võrgukuhjal, — tullakse aga tagasi maale, siis väike „täismees“ pannakse vabedele kuivama riputatud võrkudesse kiikuma.

Sügiseti ja kevadeti, kui jää ei kanna ega katke, siis kõik saarel elavad on endasse süvenenud, nagu kurjad kogu ümbrusele ja üksteisele, sest ei ilmaaegu vahetata sõnu seal kellegagi ega raisata energiat tühjadeks sõnadeks: seda läheb merel tarvis. Kuid sellepärast ei tohi arvata, et soomlane südames oleks kedagi vihkav! Ei! Soome mees kui ka naine võtab sind alati nii vastu, kui oleksid oodatuim külaline. Ja tehakse seda nii lihtsalt, nii endastmõistetavalt; ei ole ülearuseid sõnu, ei tühje fraasisid.

Aastaid enne, kui poiss-tüdruku tüüp välismaailmas läbi löi, oli temal juba saartel ainuõigus. Tingitud oli see muidugi nende asendist saarel, kus tihti iga käsi pidi aeru tõmbama ja vantisid venitama, et tormist pääseda. Ei olnud seal vahetegemist, oli ta siis mees või naine.

Sügisel sarnanevad saared suure laadaga, sest igäüks müütab siis oma suvist püüki ja ostab valmis tagavarasid talveks. Sadamas kihab päevad läbi elu: on saabuvaid ja minevaid laevu. Iga saarlane peab oma kohuseks sügisel suurel maal käimise, kas olgu siis Soomes või Eestis. Viimases on nende eelistatumaiks sadamaiks Kunda ja Mahu, kus sageli kümnekond saarerahva laeva ankrus seisab.

Elmar Rahno

Itaalia väeüksus marsib Adigrati juures kõrgustikule asetatud hügelsuurest Mussolini pildist mööda. Tagapool lehvib ühel fardil Itaalia lipp

T Ä N A P Ä E V

Itaalia

1

Björnstjerne Björnson, norra 19. s. rahvajuh, norra poliitilise elu, kirjanduse ja norra maakeele uuendaja ühes kirjas oma tütrele, kes õppis Itaalias muusikat ja kes kahtles oma võimetes ja edus, soovib mitte pead kaotada ja vapralt edasi töötada ja eeskujuks võtta itaalia rahvast, sest see rahvas olevat neli korda Euroopat ja terve maailma oma tegude ja vaimuga värskenandanud ja uuendanud: Esimene kord — Rooma maailmariigi loomisega, teine kord — katoliku kirikuga, kolmas kord — Itaalia renessansiga ja neljas kord — 18. sajandi Itaalia muusikaga. Omas õpingutes pidagu ikka silmade ees, mis võib korda saata loodusvarade poolest mitte iseäranis rikka maa rahvas.

Need Björnsoni julgustavad laused tulid meelde, kui loed arvustusi Itaalia tegude kohta Rahvasteliidus ja ajalehtedes. Midagi sünnib Itaalias, mis tervet maailma ärevil hoiab!

*

Björnsonil paistab olevat õigus, pole midagi teistel rahvastel seada kõrvu Itaalia saavutustele. Juba Rooma keisririigi algastmeil ennustas vist Vergilius: „*magnus ab integro saeculorum nascitur ordo*“. Aegade hämarusest sündis vägev riigikord. Ja tõepoolest Rooma *respublicae* ja Rooma keisririigi kord on jäänud eeskujuks kõigile teistele Euroopa rahvaste hiljem loodavatele riigikordadele.

*

Kui Rooma keisririik kokku varises ja Euroopas tekkis väikesi riike ja riigikesi, kes omavahel veriseid sõdasid pidasid ja nende riikide suurnikud, nn. röövrüütlid omavahel kisklesid ja vahel liitudes oma riigi kuningate vastu võitlesid alalistes kodusõdades, siis tekkis Itaalia Roomast liikumine, mis taotles uut maailmakorda, üle terve maailma, katoliku kiriku näol, kes nõudis rahu maksmapanekut ja kodusõdade ja riikidevaheliste sõdade lõpetamist. „*Treuga Dei, der Gottesfriede*“. Ja tõepoolest XIII s. alguseks Paavst Innocentius III ajal pidid kõik võitlejad pooled alistuma katoliku kiriku autoriteedile. Muuseas jõudis XIII s. katoliku kiriku mõjuvõim ennast maksuma panna ka Balti ranniku maarahva juures.

*

Siis Itaalia renessanss — Rafaeli, Michelangelo ajastu kunstis. Renaissance ehitusstiil, arhitektuuri arenemine, „kuninglikud“ kaupmehed,

Lorenzo dei Mediciga eesotsas, vekslitõiguse arenemine, Machiavelli — poliitikas, uued leiutised looduse vallutamiseks jne. Ja tänapäeval maksab veel, et kes tahab kunstis midagi olla, peab Itaalia renessansi kunstiga ennast läbi immutama ja Itaalias õppima.

Ühenduses renessansiga meenub üks isiklik elamus. Tartu ühiskond XX s. algul, mida on õigusega nimetatud Tartu renessansiks. Suur tormi ja otsingute ajastu maarahva õppivas noorsoos. Masendav poliitiline olukord. Võimuga suruti peale suurrahva keelt ja kultuuri, ajaloo käsitust. Poliitiliste erakondade tegevus halvatud ja osalt päris keelatud. Maarahvas oli määratud kadumisele.

Selles masendavas õhkkonnas sattus kätte Šveitsi uurija Jakob Burckhardt'i teos „*Kultur der Renaissance in Italien*“. Peale lugemist oli selge, pole alust suurrahvaste kelkimisel ja suurstamisel. Itaalia väikeste linnriikide saavutused sundisid suurriikide poolt pealesurutud maailmavaadet ümber hindama ja veenduma, et väikeste ühiskondade jõupingutused annavad inimkonnale suuri tagajärgi. Üllatas kõige rohkem, et Itaalia renessansi ajastul Michelangelo lõi oma kunstitööd, püstitati monumentaalseid ehitusi, arendati tööstust ja kaubandust metsikus parteide võitluse möllus, kus erakonnad omavahel arveid õiendasid, mitte nagu tänapäeval sopa loopimisega, vaid sõjariistus üksteisele kallale tungiga. Siis hakkasin ma aru saama G. Suitsu salmist: „Itaalia, nii olgu meie tulevik“. Itaaliast tuleb otsida julgustavat eeskju!

See Itaaliast tulnud renessanss murdis ka lõpuks põhjamaades katoliku kiriku autoriteedi. Tuletagem meelde Inglismaal puritaanlaste võitlust Cromwelliga eesotsas. Madalmaade vabadusvõitlust inkvisitsiooni vastu ja Gustav Adolphi võitlust — sõna ja meelsuse vabaduse ja usupuhas-tuse eest.

*

Siis XVIII s. Itaalia muusika, siin võib liialduseta ütelda, et kõik muusika vormid on oma alguse saanud Itaaliast, nii sümfooniad kui ka aariad. Kõik terminid muusikas on pärit Itaaliast. Teised Euroopa rahvad on olnud õpilased — edasiarendajad. Tõesti Björnson pole liialdanud.

2

Aga tänapäev! Mis ütleks Björnson nüüd! Kas jälle Itaalia? Piirdume esialgu Balti ranniku maarahvaga. Eespool nimetasin, et XIII

s. alguseks jõudis katoliku kiriku mõjuvõim Balti rannikule. Kuidas see sündis? Meie ajaloo valitseb kuni tänapäevani propaganda. Katoliku kiriku ja Liivi ordu tegevust käsitatakse ühe mõõdupuuga. Aga meie teame, et nende vahel valitses suur vastuolu ja vaen. Maarahvas oli juba katoliku usku, kui ordu maad vallutas. Kas see maarahva Rooma usku minek XIII s. ei sündinud samuti kui tänapäeval? 1933. a. 16. X vallutas meid Itaaliast tulnud mussolinilik mõttemaailm. Sündis see üleöö. Pole ka midagi imestada, sest meie ühiskond põhjeneb Rooma õigusel ja meie haritlaskond suures osas saab oma kasvatuse korporatsioonides ja need, kes vähegi tunnevad üliõpilasorganisatsioonide ajalugu, ei ole pärit mitte Saksast, vaid Itaaliast. Need olid vana Rooma „*aurea juvenas'e*“, kuldse noorsoo kasvatusasutised!

Tõepoolest XIII s. algul oli vist olukord sama, mis nüüd, meil oli siis rooma-katoliku-usulisi ja kreeka-katoliku-usulisi, aga mis usku olid Läti Henriku — *nobiles*?

Tänapäev on meil Roomast levinud Mussolini-usulisi ja Moskvast tulnud Stalini-usulisi. Aga mis usku on meie haritlased? Kas kabu- hirmus peakaotanute usku! Isegi need, kes tahavad demokraatlikku korda maksma panna, on sunnitud ülemineku-ajajärgul tarvitama Mussolini ja Stalini võtteid. Eelmisest „Tänapäevast“ lugesime, et raamatuaasta: „raamat ühes, relv teises käes“ on Mussolinilt. „*Treuga Dei, der Gottesfriede*“ märgusõnadel astub Rooma katoliku kirik võitlusse röövrüüt- lite vastu. Võimuahneid erakondi taltsutati vaikiva olekuga! Elame Itaalias!?

XIII s. katoliku usule järgnes Liivi ja Saksa ordu teotsemine ja maa vallutamine; kas ajalugu kordub? Peab siis nüüd ka järgnema Roomast tulnud Mussolini usule mingi nüüdne Saksa ordu rünnak, kus seda tänapäeva rooma usku saksa-liku omapäraga ja teiste vahenditega meile peale surutakse, nagu tegi seda Saksa ordu XIV s. Kas Luteri usu asemele katoliku usk? Siis sündinud see provokatsiooni teel. Aga nüüd? Ma pole prohvet, vaid tänapäevlane.

Meie armastame tänapäev Itaalia üle kohut mõista, et alustanud sõda Abessiiniaga, aga nagu ajalehest loeme, abessiinlased-talupojad lähevad Mussolini usku, ilma sõjata, nagu tegi seda Balti ranniku maarahvas oktoobris 1933. a. Elasime Abessiinias!?

Rooma usk juba keskajal teotses peaaesjalikult paganate rooma usku pööramisega. Juhan Luiga järgi pagan tuleb ladina sõnast *paganus* — talupoeg. Tänapäeva keeles: kõigi maade talupojad Rooma poolehoidjateks! Keska-ajal katoliku kirik saavutas suurt edu. Rooma kiriku ja talupoegade survele läksid keisrid kannossasse. Aga nüüd?

Meenub veel üks lugu itaallasest ja talupojast. Väike Itaalia kapral Napoleon-Bonaparte Prantsuse talupoegade vägedega, millega liitusid teiste maade talupojad, vapustas sada aastat tagasi tervet maailma. Ja sõjakäik Sarmaatia legendikule 1812. aastal talupoegade vabastamiseks on ametliku ajaloo järgi lõppenud õnnelt. Aga meie teame, et sellest ajast peale hakkas Balti ranniku maarahvas liikuma ja valitseva kihi vastu väärkuuldusi levitama ja üks rahvalikumine järgnes teisele kuni Vabadussõjani. Aga tänapäeval liigub juba — eesti haritlase vastu!

Need, kel tuleb Itaalia vastu sõda pidada, pidagu meeles, et vastast ei tule alahinnata, muidu võiks järgneda uus Paala. Itaalia pole ennast kunagi väevõimuga suutnud maksma panna, vaid oma mõtte ja tundemaailma propagandaga. A.

15. X 35.

Mussolini ja Itaalia kuningas sõjaväe manöövritel

Eesti intelligentsi eluruum on kitsas

Sõit kiviratsul

Eluruumi kitsuse probleem ei haara tänapäeval ainult rahvaid, vaid ka üksikuid kihte. Eluruumi kitsuse nimel täristavad jaapanlased relvi Põhja-Hiinas, itaallased korraldavad „koloniaal-ekspeditsiooni“ Abessiinia mägismaal ning „Kolmas Riik“ vaatab ihaldavalt üle raja ida poole. Eluruumi kitsuse hädahoitu ei tunne ainult eelpooltoodud tihedalt rahvastatud maad, sama küsimus valmistab peamurdmist teisteski riikides, kus küll avarad, ent viljakandmatud maatagavarad. Eluruumi kitsuse-kinga pigistamine väljendub laiades hulkades näljas maa järele. Eesti on kogu oma iseseisvuse kestel pidanud rahuldama maasoovijaid riiklike maatagavarade arvel. Nüüd, kus need lõpukorral, on asunud suurejooneliselt soodele ja metsamaadele uudisasunduste rajamisele. Meie rahvastiku harv juurdekasv ja vähene rahvatihedus ruutkilomeetritel on seni edukalt aidanud kaasa, et võimaldus laia massi maanälga kustutada. Eesti avalikkust ei häiri aga ainult maanälg. Rahva pingulolek, millest korduvalt on räägitud, sõltub veel mitmest muust tegurist. Enam kui tavalisel kodanikkonnal, on muutunud eluruum kitsaks eesti intelligentsil. Ja just see osa rahvast on alati sädemeks rahulolematuse ning kõrgepinge tekkimisel. Viimased aastakümned on erakordselt paisutanud meie haritlaste protsenti ja „tung haridusele“ ei näi veel lakkavat, hoolimata praktilistele aladele astumist õhutatavast propagandast ja kitsenduste maksmapanemisest kesk- ning kõrgema hari-

duse saamisel. Mida teravamaks muutus intelligentsi tööpõldudel võistlus, seda enam süvenes rahvas psühhoos, et tulevikus on löögivõimelisem ikkagi see mees või naine, kes omal ala et-

PÕLDURI RÕÕM

Traktori tammudes auklikul sool
naeratab väikene taevane latern;
väike on kogu, kuid puksub kui kraater,
järel käib vagu ja mustavad vood.

Müdiseb soode ja rabade pind,
traktori punaseid võllisid kannab.
Looja siin ise nüüd võtab, kord annab;
uuteks saab tegudeks julgus ja ind!

Täitumas sadade aastate soov,
raidur veel kõrvaldab viimase tõkke.
Pinda nüüd elustab higi ja mõte
rahva, kes ise on ründav ja loov.

Tõuseb kui taevani tulede lõõm —
jändrike leppade tüvede lõke!
Mullas veel tasa me isade mõtted
pukuvad, ärkab taas põlduris rõõm.

Rein Rebas

tevalmistusel saavutanud haripunktid. Maa ning linn, lastele haridust andes, ei mõtle tänapäeval enam ärkamisaegselt, et nad saavad seega oma järeltulijad kergemale elule — vaid haridust peetakse enesestmõistetavaks, ja kui juba kord on asutud õpingu teele, siis sammutagu ka kõigi kiuste kuni lõpuni. „Eks siis pärast näe, mis saab! Haridus ei jookse ju külgi mööda maha, sellest hoolimata võib ju valida endale igasuguseid tööpõlde — kuid haritud inimesel peaksid olema väljavaated siiski mitmekesisemad“ — nii avaldab keskkohat ja maa mõtteid õppivaist lastest.

Et eesti intelligentsi eluruum on praegu üldtuntud aladel kitsas, seda tõendab juba eriti ülikoolis ja ka kutsealadel uute juurdetulijate suhtes piiramiste läbiviimine. Juristide, arstide, majandusteadlaste, osalt ka filoloogide külluse kõrval ei ole võistluse pinge põrmugi vähem kirjanike, kunstnike, orkestrantide ja viimasel ajal ajalehtede arvu kiire vähenemise tõttu ka ajakirjanike keskel. Ametlikult on meil tööpuudus laias massis kui ka intelligentsis likvideeritud, ent argipäevas eneses näeme sadu, aastaid kestnud ettevalmistusega inimesi, kes hoiavad endal hinge sees tundide andmise, kuulutuste korjamise, kindlustusseltsidelt saadava väikese protsendi, ajalehtede juhusliku kaastööga jne. Neile juhuslikele hädaabitöödele on tung erakordselt suur. Nende kümne küünega olemasolu eest võitlevate, vaikselt kannatavate ja mitte töötute haritlaste ühingute moodi valjul häälel nõudvate protsent ei ole kahanevas, pigem tõusmas ja just seetõttu, et intelligentsi kutsealad on hakanud end soomustama ja Eesti praegused oind ilma organiseerimata ei võimalda uute tööväljade ellukutsumist, kuhu saaks suunata haritlaskonnagi ülejääke. Juristide, arstide, agronoomide, keemikute, rohuteadlaste, inseneride kutsealade raamidesse paigutamine ja väljaspool samal alal teotsemist taotlevatele takistuste tegemine on igatahes intelligentsi eluruumi kitsuse lahendamiseks kaheteraga mõõgaks.

Meil on pääsenud üldmaksvaks vaade, et küllap andekad ja võimelised tungivad isegi edasi — vähemsuutelised ärgu tulgu aladele, kus neil pole eeldusi, vaid valigu endale mõni muu töö ja tegevus. Aga ettevalmistuse saanud ja hiljem elupõllul keskmiseks ehk alla keskpärasekski osutunud isik — esiteks ei taha seda ise tunnustada, usub kangekaelselt oma võimesse — teiseks — kas suudab ta siis ühiskonnas kasulik olla, kui ta teeb 100-protsendilise pöörde ja valib endale kellasepa või proovireisija ameti. Neid ei ole mitte vähe. — Võimete piiratuse traagika siis, kui just selle nimel tõrjutakse juurdetulijaid eemale — loob kustumatut kibestustunde. Keskpäraste ja alla-

keskpäraste otstarbekalt ühiskonna mehhanismis nende alal tööle rakendamine on üks intelligentsi eluruumi kitsuse põlevamaid päevaprobleeme.

Kuivõrd teravalt kartus ja võitlus olemasolu ja positsiooni eest on tunginud kõigisse, ka võimelistesse — see kajastub ehk paremini just siis, kui püütakse rahvas tekitada teatud vaimustushoog, ülesehitamispuhanguid. Loova kultuuri põllul seoses käesoleva raamatu-aastagagi võime registreerida ilmuvate raamatute üliküllust — neid tuleks enamgi, kui aga trükkokjad suudaksid rohkem produtseerida. Raamatute küllus peaks ju sisuliselt tähistama vaimse pingetõusu — kuid kahjuks see tõus avaldub Eestis iga vaimustuse puhul ikka enam laisuses ja mahus kui sügavuses. Ilmuvate teoste sarjas näeme autoreid, kes ühe hooajaga kuni viis ilukirjanduslikku asja paiskavad turule. Mitmed otse silmapaistvalt esikohale jõudnud keskpärased anded ruineerivad end artiklite ja loendamatu kirjutiste sepitsemisega ükskõik millises ajakirjas ja mis puhul. On ju siis loomulik, et vürts kaotab jõu ja paljugi leemest, mida pakutakse, on vesine ning lahja. Intelligentsi eluruumi kitsus juba olemasolevatel aladel produtseerib jõude, sunnib neid üha looma, 2—3 romaani aastas, et aga kuidagi hoida positsiooni, et aga püsida n i m e n a pävakorral ja kõigi suus. Väike tagasitõmbumine, enamsüvenemine oma alasse annab end otsekohe majanduslikult tunda ja tänamatu publik võib olla unustab n i m e g i. Liigloomine miljonilisele rahvale, kes igast pakutavast teosest vaevalt suudab 1000 eksemplari omandada — ongi üks meie vaimse kultuuri lahjenemise põhjus. Võidakse ütelda, et meie kaasaja kultuuris pole suunda, tuuma ega palet. Nende hulk Eesti luigejais, kes ütlevad, et milleks lugeda meie ülespaisutatud, vormitundeta ja viimistlemata töid, kui seda kõike, mis öelda tahetud, hoopis sügavamalt annavad edasi Puškin, Byron, Schiller, on seetõttu küllaltki suur. Samasugune lakkamatu ruttamine sunnib meie teatreid ülepea kaela paiskama esile lavastusi, andekaid kunstnikke ja graafikuid pideva produtseerimise tõttu sattuma rutiini jne. Tööpõld puudub ka muusikuil, kuulajaskond sümfooniaorkestril ning edasiarenemisvõimalus solistidel.

Intelligentsi ja loovate jõudude eluruumi kitsus on iseenesest traagiline nähtus — vanemale põlvele oli see koguni võõras, sest iga oma eriala lõpetanu leidis sobiva koha ning peaaegu iga mees, kelle sulg liikus, kutsuti puldi taha.

Intelligentsi eluruumi kitsuse probleemi lahendamiseks — olles siiras — tuleb ütelda, on viimasel ajal astunud samme. Vähem on siin aidanud väärtuslikud toetused kui püüded haritud jõude ja loovaid vaime rakendada pideva

LÄBI SÜGISESE LÄÄNEMAA

Sookased ja kadakad sügishallil maastikul, kohati veidi kehva põllumaad viltuvajunud talutarega metsaserval, siis jälle pool-raagus metsamaastikku — see on sügise Läänemaa. Ei meelitaks sinna praegu miski, kui mitte sõidusihiks poleks muistised, peamiselt keskaegse päritoluga kirikute näol.

Nii kujunebki Tallinnast alatud reisi esimeks peatuseks Keila. Kuivõrd põhjendatud on 19. sajandi halb kuulsus tol ajal ettevõetud ümberhituste pärast sakraalarhitektuuris, tõendab juba esimesel pilgul Keila kiriku portaal oma paksupõseliste ingliseade, šabloonse pühavaimutivi ja kooke meenutavate piltidega. Halba muljet parandab käesoleval juhul kiriku sisemus, kuhu pole ulatunud maitsevaeste „uuendajate“ käsi. On säilinud keskaegne värvistik, mida luues meister on olnud inspireeritud Ojamaa kirikutest, tuues sellele veelgi individuaalset lisa omapärase konstruktsiooniga võidukaare liitekohas pikihoonega. Mis aga annab kogu kirikusisemusele erilise soojuse, on barokkstiilis altar ja kantsel oma vormi ja värvirikkusega. Ka selleski nägi 19. sajand barbaarsust ning nii asendati enamikus meie maakirikutes kunstipärased nikerdus-teosed lamedate hõövlitöödega uusgooti stiilis. Keila kirik aga kuulub õnnelikkude hulka.

tööga, andes neile võimaluse igapäevast leiba teenida tavalisemaga, et nad saaksid oma parimat pakkuda rahvale juba kristalliseerunud kujul, mitte toorainena. Loovate jõudude rakendamine rahvusliku propaganda teenistusse on siin kahtlematult üheks uueks alaks. Propaganda, mis inimesi kasvatab ja õhutab vaimse kultuuri saavutiste nautimise rohkendamiseks on alati end ise tasuvaks alaks. Sama peaks maksma majanduslikul alal reklaami suhtes. Just siin on seni meie elujõulised suurfirmad küllaltki patustanud. Ei usuta lausesse, et reklaam on võim ja selle võimu rakendamiseks tuleb kaasa tõmmata avara silmaringiga haritud inimesi. Reklaam on meil ikka mõne ametniku kõrvaltööks — hoopis vähem iseseisva nähtusena eksisteeriv. Tõsi küll, et Eestis pole veel reklaamispetside kaadrit, kuid need peaksid ja õieti saavadki kasvada koos praktilise tööga.

Lõpuks on veel üheks alaks meie esteetilise kultuuri süvendamine, kus nõuandjatena loo-

Padise! Silmanähtavalt variseb see tsisterlaste meistriteos. Alles mõni aeg tagasi oli peavärava osa veel üsna tervena säilinud — nüüd on ajahammas sellelt murdnud peaaegu poole. Parem pole ka teiste varemeosade olukord: kohati püsivad sõelana läbipaistvad võlvid mõranenud seinte peal ning nende lõplik varisemine

muliku ilu- ja maitsemeelega tööjõude peaks osatama kasutada. Vähe sellest, et meie äriilma üritused ja vaateaknad sageli otse karjuvalt annavad tunnistust maitse puudusest, sama nähtusega kohtume ka kirjatähe tööpõllul. Rida Eesti ajakirju oma välispildilt liiguvad praeguigi veel ärkamisaegses õhustikus. Uuendused tehnilisel alal, kas toimetajate konservatiivsusest või huvipuudusest tingituna on hoopis visad tulema. Just rahva ilumeele kasvatamiseks laiemas mõttes on vajalik nii riiklikus kui ka eraalgatuslikus korras jõudude enam rakendamine. Rahva ilumeele tõus loob õhustiku, kus meie vaimukultuuri tootedki enam peaksid leidma levikut.

Senistel intelligentsi tegevusaladel kitsenduste vähendamine ja uute alade soetamine on vahendeid, mis peaksid aitama praegust intelligentsi eluruumi kitsust tublisti kahandada.

Edg. V. S.

on vaid lühikese aja küsimus. Veel säilinud kirikuseintele on ainukeseks kaitseks asjaolu, et ruumi kasutatakse kohalike elanike poolt aidana. Sest olgugi keskaegsed müürid tundud oma kõvadusega — teatud hoolet nad nõuavad siiski.

Padiselt läände sõites paistab juba kaugele Risti kiriku torn, meenutades oma erilise kujuga Haapsalu lossitorni. Alles fassaadi poolt vaadeldes selgub, et torn vaid pooleldi on hiljem üles ehitatud, nähtavasti peale algupärase ümmartorni osalist hävinemist. Sisemuselt on kirik huvitavamaid maakirikuid Eestis. Nelinurkse peahoone võlvistikku kannab vaid üks tugev sammak keset ruumi, kuna kooriosa lahutab esimesest eriliselt madal võidukaar. See kõik annab rohkem kabeli kui kiriku mulje. Väärtuseks interjööri on suur ristilöödud Kristuse kuhu Joosepi ja Maarjaga — huvitav raidteos 14. sajandist, mis seni on tähele panemata jäetud meie keskaegset kunsti käsitlevas kirjanduses.

Edasi läheb sõit mööda libedat ja kitsast teed Läänemaa omapärasemasse nurka — Noarootsi. Sealne kirik ei paku palju huvitavat oma osaliselt orduarhitektuurist mõjustatud vormidega — vähe esineb rikkust, mida võib leida selle väikese „provintsi“ suurel ja kirikuterohkel kodumaal. Omapärased on aga kirikule alluvad kabelid ümbruskonnas. Nii näiteks Sutlepa

Sissejuhatuse selle puukabeli saamisloole annab sõit mööda legendikku kohal, kus Haapsalu laht põhja poolt kunagi on olnud ühenduses lahtise merega, nii et tsaar Peeter laevastikuga sealt võinud Haapsalu alla purjetada. Samal ajal jäänudki üks meremehi randa, et lepitada patte jumalakoja ehitamisega. Nii räägib rahvatraditsioon Sutlepa kabelist. Võrratu on see õlgkatuse ja ristpalkidega talutare-stiilis ehitis oma lihtsusega, mis hoopis teisiti viib inimest jumala-austamisele kui luksuslikud gooti katedraalid. Kabeli sisemus viitab mõjustustele üle

mere: leidub sugemeid blond-rootsilikust kolooriidist, olgugi vaid siin-seal juhuslikult pääsenuna hilisemast ümberehitusest. Seevastu on kabeliseinte mõju puht-eesti talutarelik. Kahju, et kirikuvanemate agarus on rikkunud selle omapära suurte labaste „seltsimaja-akende“ sisseraiumisega endiste sumedalt läbipaistvate ümmarklaasiliste valgusavauste asemele.

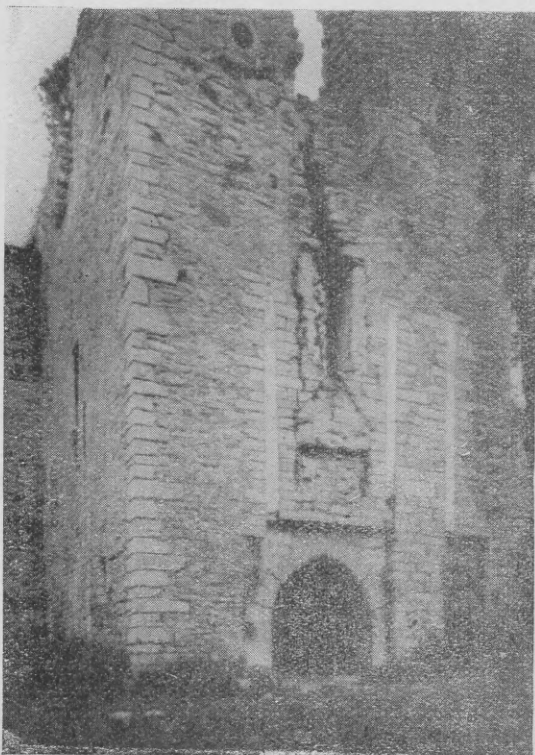
Kui enamjaolt kõigis eelpoolmainitud kirikutes leidub stiilisugemeid ühelt keskaja suuremalt mõjukesusest — Ojamaalt, esindab Haapsalu piiskopilossi kirik teise keskuse stiiljooni. Selleks oli teatavasti Westfaal. Ojamaa talupoegliku vormikõne asendab siin esinduslikum, külmem joon, mille suureks kauniduseks on aga detailide hea harmoonia.

Jääb üle veel Ridala, kuid sinna ei jõua aja- puudusel.

Varemast ajast on mees selle väikese maakiriku stiilne portaal ning tornijalale valgelt värvitud aastaarv 1184, mida kohalike elanike poolt uhkusega näidatakse kui ehitise püstitamisaastat (!). Tõelikult on siin eksitus vaid ühes arvus, kuna värvi all peab sisseraiutult olema 1784, mil teostati kiriku suurem ümberehitus.

Siis algas peatuseta tagasi sõit läbi sügise pimeduse ja pori.

Arm. Neuman

Padise kloostri peavärv mõni aasta tagasi ja praegu

Ülal — Keila kiriku portaal

Lugeja tapab raamatu

Kui lugeja ei saa raamatuga psühholoogilist sidet, siis raamat jääb talle ainult trükitud paberipoognate köiteks; see nagu polekski sündinud ellu vaimueona, vaid jääb elutute esemete riiki. Selle kontakti saavutamise ei ole aga iga kord endastmõistetav, see koguni läheb aina raskemaks tsivilisatsiooni arenedes. Mitte iga lugemistahteline ei ole antud teose suhtes kohe ka lugemisvõimeline sügavamas mõttes, s. o. võimeline loetud teksti transformeerima elamuseks. Ja kui pole seda, siis pole kasu suuremastki lugemisest. Meie niikuinii loeme liiga palju. Varjuloeme. Seletab mulle üks meie suurmehe, ta lugevat kō i k eesti ilukirjanduslikud raamatud. Mõistagi, et sellise kätte sattunud elueolised raamatud jäävad vaid esemeiks, sest ta on täitsa immuunne raamatu vastu. Nagu too anekdootlik hani, kes kord leidnud õuel libeda eseme, neelanud selle ja mõne aja pärast leidnud jälle maast. Ja nõnda korduvalt — nii et lõpuks ei jäänudki muud kui ikka uuesti neelata, lausudes: las tsirkuleerib.

Meid ähvardavas raamatuinflatsioonis on hädaoht suur, et raamat hakkab ainult „tsirkuleerima“ — kuna see õieti peaks meisse „sisse lööma“ nagu välk. Mis kasu on üllamastki raamatuseemnest, kui see langeb liivale, savile, ohakate keskele, kaljusele pinnale? Nagu me luuletuskogud, mida viimasel ajal loeb ainult veel „konkurents“ ja elukutseline arvustaja. Aga kui suureneb vahemaa raamatuproduktiooni ja lugeja vastuvõttevõime vahel, siis on viimane värsitigi ka teistest kõrgemaist kirjandusliikidest üleüllastatud nagu soolalahus, mida enam ei saa teha soolasemaks. Osalt võib-olla sellepärast, et teda on ohtrasti sundtoidetud odavama kvaliteediga, osalt trükisõna üldise inflatsiooni tõttu — kuid iseseisvuse eel ja algusel valitsetud harras suhtumine eesti raamatusse on ammu muinastatud. Osa kirjandusesõpru on siirdunud kõrgekvaliteedilisema väliskirjanduse juurde, osa „registreerib raamatuuudiseid“ nagu praaker palke — sõnaga: oleme saanud kauni-kesti immuunseiks oma raamatu vastu. Raamatu seeme kukub vastuvõtlikule mullale ainult veel puberteedis. Ja sellest on kahju väheste kvaliteetsete pärast, mis ei leia pinda — kuna nende lugejaskonnast ühed ei ole suuteli- sed saama kontakti hea raamatuga, teised jälle on lahtiharjunud üldse lugema e e s t i raamatut (viimaste arv on eriti me seltskonna kõrgemais

kihtides märksa suurem kui avalikult tunnustatakse). Sellises vaimses õhkkonnas kirjastajad ja kirjutajad siirduvad odavamale ning tulusamale seeriaproduktioonile, mõni nõudlikum ehk lakkab kirjutamast ja kirjandusväljale jäävad lajutama kolportaaž ja žurnalism.

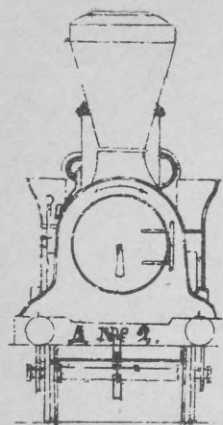
Ja mis saab eesti luulest? Ka siin uute kogude inflatsioon sünnib lugemise süvenemise arvel — kuni küllastuseni. Kas ühtegi praegust luuletajat on veel loetud sellise süvenemisega nagu endine põlv luges Suitsu „Tuulemaad“? Aga iga tõeline poeet vajab toimimismõjuku „k o g u d u s t“ — sest iseenesest pole värsikogugi muud kui mõnikümmed trükimustaga kaetud paberilehte. Liiatigi parem luule nõuab hästi haritud pinda — mitte paljaid meeli, nagu raadiosaadetis. Mis oleksid näiteks Rilke või Stephan George või Paul Valéry, kui nende ümber poleks „kogudusi“, mis oma truuduselt meenutavad otse usulahke?

Aga kus on meie luulekogudused? Ühe riiklikult auhinnatud luuletaja raamatut on ära läinud üle maa ainult 60 eksemplari! Kui siit maha arvame raamatukogud, arvustajad ja üldse n. ü. „kroonuosa“, jääb kahtlaseks, kas poeedil on a i n u s t k i i d e a a l s e t l u g e j a t. Seega autori-lugeja-hindaja ringtoimes kõige tähtsam lüli on üldse saanud tübitähjuseks ja säilinud on ainult veel hindaja-mehhanism: autorid edaspidi peavad arvestama — luule kohta tavaliselt täitsa vähiklikku — žüriid. See aga on luule suväärsuse ja omaelu tapmine.

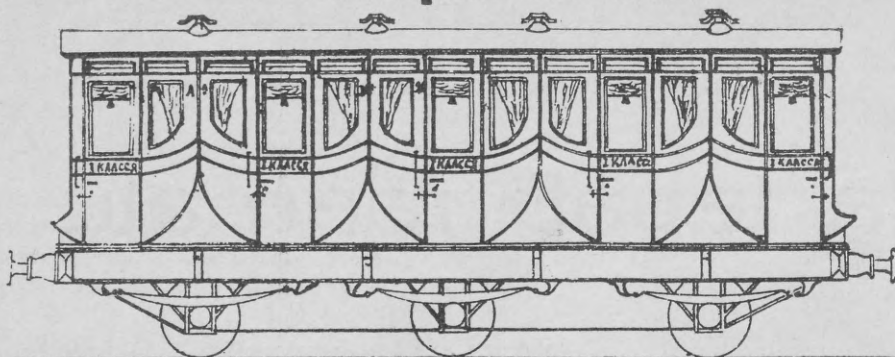
Vaimupeole raamatu kaudu on kutsutud ja välja valitud esimesed ja viimased: eliit ja rahvamass. Kui üldse, siis ainult nende kahe pärast maksab veel kirjutada tänapäeval. Sest neis leerides südamed on veel suutelised võtma tuld ja õillistuma raamatu mõjul. Vaimu tõsine vastane asub aga keskpaigas: see on n. ü. kirjaoskajate kiht. Need rahulduvad ülevast teadmisesest, et nad võivad sooritada raamatulugemise välist toimingut. Nende juures nõudlikul autoril pole midagi otsida. Nad on immuunsed vaimuseemne vastu. Neid ei saa ka seemendamiseks üles harida, nad on isegi juba „haritud“.

Raamat, mis jättis nendesse sügavaimad jäljed, oli Kuke-aabits.

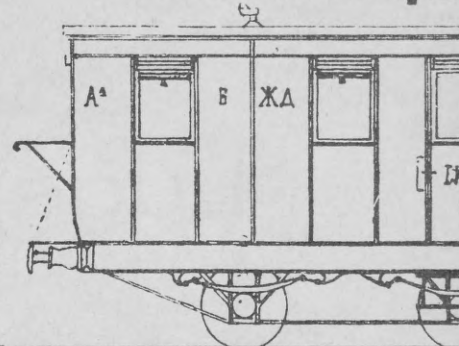
Vilmar Adams

Вагонъ пассажирскій 1-го класса.

Вагонъ пассажирскій

Esimeste vagunite ja veduri plaanid, mis sõitsid Tallinn-Peterburi raudteel.

lid kord ajad, mil liiklemine ja kaubavedu ühest kohast teise tähendas suurt vaeva ning nõudis reisijalt päevade- ja isegi nädalatepikkust vintsutust. Nüüd on need ajad ammugi minevikku kadunud: raudteed ja mootorsõidukid on meie päevil selle hõlpsaks teinud. Eesti esimene raudtee, mis ehitati Peterburist Tallinna, saab käesoleval aastal juba 65-aastaseks.

Raudteed on saanud meieaegses ühiskonnas tähtsaimaks liiklemis- ja kaubaveo-abinõuks, milleta ei saa ette kujutada tänapäeva kiiretempolist elu. Üldiselt on enamvähem tuttav aurujõu leiutaja James Watt ja esimese veduri ehitaja R. L. Stephenson. Midagi ei teata harilikult aga sellest, millal ehitati esimesed raudteed ja kuidas on kindlaks kujunenud nende praegune laius.

Tundub vist üllatusena, et juba enne auruveduri ehitamist olid olemas raudteed, mida mööda liikusid hobustega veetavad vankrid. Sarnaseid teid kasutati peaausjalikult kaevandustes ja vabrikutes. Nende olemasolevate raudteede jaoks ehitaski Stephenson oma auruveduri.

Et vanema aja viletsatel maanteedel koormate vedu vankritega oli raske, siis otsiti vahendeid, kuidas hõlbustada vedu ja ühtlasi suurendada vankri koormat. Selleks hakati teedele maha panema puupakke, mis asetati pikuti; nad kulusid rataste all rennitaoliselt õõnsaks, mida mööda veeresid vankri rattad. See uuendus, mis esmakordselt tarvitusele võeti Inglise kaevanduste rajoonis, tegi koormaveo kergemaks ning võimaldas ühtlasi koorma suurust tõsta mitmekordseks. Need teesse pikuti maha pandud puupakud ongi raudteeroobaste eelkäijad.

Sääraseid „puuroopaid“ tarvitati hulk aega, kuni a. 1767 Inglismaad tabanud majanduskriisi ajal tekkis rauakaevandustes ületoodang ja töösturitel oli raskusi raua turustamisega. Siis leidlik ja ettevõtlik Coalbrookdale'i rauatööstur Reynolds asetas oma kaevanduste teedel

Raudteed ja nend

puupruuside peale 1,5 meetri pikkused, 11 sm. laiused ja 3,5 sm. laiused malmrennid.

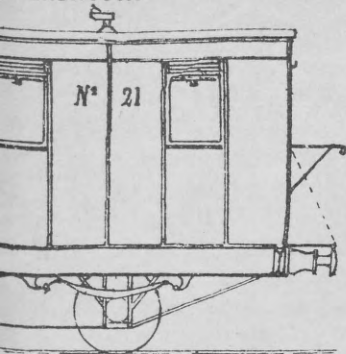
Nüüd võis Reynolds veelgi suurendada vankrite koormat, samuti oli tee korrashoid kergem. See uuendus levis kiiresti, kuid kuna malmrennid ei olnud kõigiti otstarbekohased (vankrattad läksid madalatest servadest üle, prahti kogunes renni jne.), siis võttis Sheffieldi tööstur Curr nende asemel tarvitusele malmnurgad, mille talla peal ratas veeres ja püstiserv hoidis teda sealt ära keeramast. Püstiservad asetsesid alguses väljaspool; kuna aga tee keskele kogunes palju prahti, mida raske oli kõrvaldada, asetati püstiserv sissepoole.

1789 asendati Jessopi poolt need malmnurgad juba malmroobastega, mis erinevad olid praegustest peaaegu ainult selle poolest, et neil puudus roopatald terve roopa ulatuses; tald oli neil ainult otstes, mille kaudu nad kinnitati puupaku külge. Nüüd tulid aga peale selle uuenduse ümber teha ka vankrid, kuna ei saanud sõita enam harilikkude servadeta ratastega vankriga, mis veeresid mööda malmrenne. — Juba varem oli hakatud ehitama vankreid tiirlevate telgedega, mille küljes rattad liikumatult kinni olid; need ei kulunud nii kiiresti, kuna nad liikuda ei anna omapead ja ei saa ka nii kergesti roopast välja minna. Varem oli ehitama hakatud ka servadega (praeguste raudteevagunite taoliste) ratastega vankreid, mis veeresid malmnurga ülemisel harjal. Nüüd, malmroobaste tarvituselevõtmisega pääses see rataste ehitusviis ainumaksvusele.

Selliseks oli arenenud selleaegne „raudtee“, kui Stephenson a. 1814 ehitas oma esimese veduri.

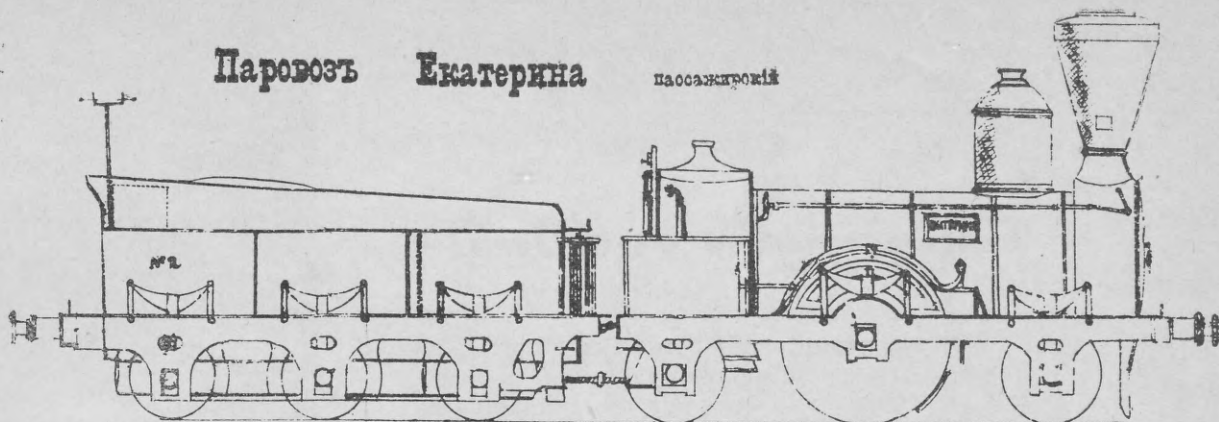
Inglismaa tolle aja hoburaudteede roobaste vahe laius teel oli 1435 mm. Sellele laiusele ehitas ka Stephenson oma veduri, mis liikuma hakkas samadel, enne valmisolevatel teedel. Uuel auruveduril tuli alguses kibedat võistlust pidada hobuste jõul liikuvate vankritega; peagi

класс.

Паровозъ Екатерина

пассажирскій

laiuse tekkimine

pani ta aga end maksma ainuõigena raudteeroobastel.

Nii näeme ka raudtee saamisloos pidevat arengut nagu igal pool elus: ta ei teki mitte üleöö, vaid kasvab välja vanematest olemasolevatest algetest. Seda tõendab ka raudteevagunite ehituse areng, millede algkuju on postitõld. Vanemad raudteevagunid on hämmastavalt sarnased omaaegsetele postitõldadele, hiljem kaob aegamööda see sarnasus, kuid kupeed — vanade postitõldade tüüpiline jäänus — on veel praegugi maksev vagunite ehituses. Ilmselt postitõlla nägu on ka siinjuures pildil antud Tallinna-Peterburi raudtee esimese kl. reisirajatevaguni välimus.

Nii sündiski, et raudtee laiuseks jäi Inglismaal 1435 mm ja kuna Stephensoni vabrik kaua aega ainus vedurite ehituskoht oli, siis jäi maades, kuhu tema vedureid ehitas, sama laius. Suuremas osas Euroopas ja Ameerikas ehitati raudteed samale laiusele.

Edaspidi aga tekkis mujal maades uusi vedurite ja vagunite valmistamise tehaseid, kus õnnevalmistama vedureid mitmesugustes tüüpides ja laiustes. Sel ajal puudus veel arusaamine raudteeühenduse tähtsusest rahvusvahelises liiklemises. Nii ehitati alguses raudteid üle 100 erilaiusega (381 mm — 2134 mm). Aastal 1847 keelas Inglise valitsus teede ehitamise teisugusele laiusele, kui oli „normaalne“, s. t.

1435 mm. laius. Ometi jäi aga paljudes maades oma eriline teelaius püsima. Nii Argentiinas, Ees-Indias, Hispaanias, Portugalis ja Tšiilis on raudteede laius 1676 mm, ning Iiri raudteed ja osa Austraalia omi on 1600 mm. laiad.

Venemaa ehitas oma raudteed samuti erilaiusele — 1524 mm (5 jalga), et takistada sõja korral vaenlast oma veerevat koosseisu viimast Vene raudteedele. See Vene teelaius on meilegi jäänud, ning koos meiega ka Soomele ja Lätile, kuna Leedus, Poolas, Rumeenias ja osalt isegi Lätis raudteed juba Maailmasõja ajal ehitati ümber normaallaiusele — 1435 mm.

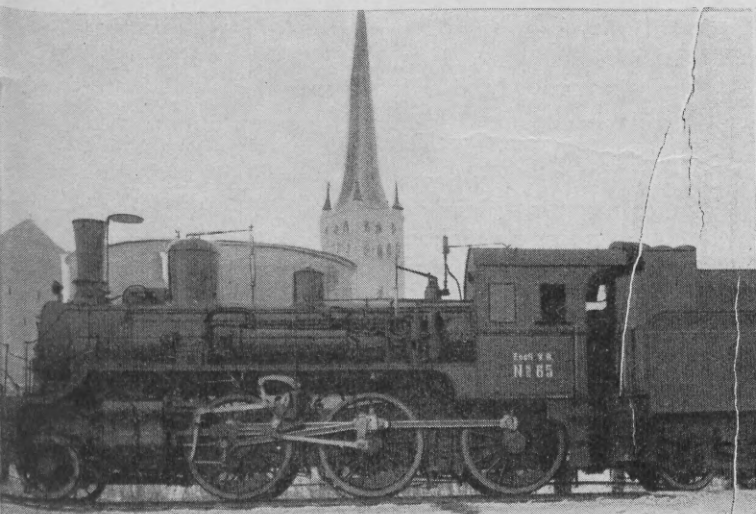
Kõige kitsam teelaius on seni mõnel Inglismaa supluspaiga miniatüürraudteel, — ainult 381 mm. Vagunisse mahub seal reisijaid kuni 8. 600 mm. laiusi teid leidub mitmes riigis kohalikkude vedude jaoks. Samaks otstarbeks on tarvitusel 750 mm. laiusega teed Eestis, (kõik meie kitsaroopalised raudteed), Lätis, Saksamaal, Belgias ja Lõunaslaavias. Edasi on 1000 mm. laiusega raudteed Kreekas, Sardiinias, Korsikas, osalt Šveitsis ja mõnes Ameerika riigis ning Alžeerias, Siiamis ja Taga-Indias.

1067 mm. laiusega teed on osalt Norras, täielikult aga Lõuna-Austraalias, Lõuna-Aafrikas, Jaapanis ja Jaavas.

Kõige rohkem on raudteid 1435 mm. laiusi — 620.000 km, millele järgneb Venemaa laius: 59.000 km, siis 1000 mm — 55.000 km, 1676 mm ja 1067 mm — 53.000 km, 750 ja 600 mm — 23.000 km.

Samuti ei ole ühtlane veereva koosseisu laius eri maade raudteedel, kus on ühesugune teelaius.

Praegused riigiraudteede vedurid, laiaroopalise kiirrongi ja väike „susla“ vedur

Tänapäeva vaatlusi

Kui ajad rahutuks ja segaseks lähevad, tekib nagu endastmõistetavalt tahtmine ka millelegi püsivamale vihjata. Sellekohaselt viimaseil päevil võrdlemisi sageli väidetakse, et inimene oma põhiolenumuses vaevalt muutunud olevat ürgse esiisaga võrreldes, kes tarvitas elamuks koobast ja toiduks toorest liha.

Tõepoolest näib sellisele arvamusele mõningaidki põhjusi leiduvat. Sest kui heita pilk kas või näiteks antiik-kreeklaste vaimesse pärandisse, peab sageli üllatuma, kuivõrd akuutset käsitletu on leidnud paljud küsimused juba tuhandeid aastaid tagasi mitte ainult üksikindiviidisse, vaid ka ühiskonnasse puutuvais küsimusis. Kreeka filosoofi Platoni suhtelist populaarsust silmas pidades on siinkohal näitena huvitav märkida, et selle mõttetarga mõningaid ideid, nagu kunst seisku riigimõtte teenistuses, muusika olgu üksnes rahva sõjaka meeleolu tõstmiseks õigustatud jne., hakkab moodsa rahvus-sotsialismi apostel rakendama oma „kolmanda riigi“ loomisel nüüd, 20. sajandil.

Kui veelgi üldistavamalt käsitleda, siis terve rida inimesi igapäevase tegutsemise põhimotiive, nagu võitlus enesega, armastuse pärast ja ümber, jõukatsumine loodusjõudude, oma jumala ning ühiskonnaga — näivad olevat püsinud põhiolenumuselt samadena kaugemast aegade hämarusest kui seda suudaks valgustada ükski ajalooline dokument või mälestusmärk.

Sellised vaatlused on väga huvitavad ning tervitatavad ses mõttes, et üksikiniviidile jälle antakse väärne koht meie mõtiskeludes, mis pärastsõjases ajajärgus liialt koormusid üle sotsiaalseist, ühiskondlikest probleemidest. Nüüd jälle hakatakse tagasi pöörduma üksikisiku ja tema huviringkonna vastu. Muide on sellist

Prantsusmaal ja Inglismaal on näiteks mõlemal 1435 mm. laiused raudteed, kuid Inglismaa vagunid on palju kitsamad Prantsusmaa omadest, nii et kui toimuks kord tunneli ehitamine La Manchei kanali alt läbi, siis saaks küll Inglismaa raudteede vagunid sõita Prantsusmaa teedel, mitte aga vastupidi, sest Inglismaa raudteede pöörangud ja muu pealisehitis on selleks liiga kitsas, et lubaks sõita nii laia veerevat koosseisu.

Nendest laiustest kõige sobivamaks raudteele on tunnistatud 1435 mm, mida normaalseks nimetatakse. Vene laius on seega (siis ka meie raudteede) liiga lai. — Vaguni laius võib olla tee laiusest kolm korda suurem, nagu ka

suunda hõlpus jälgida tema peegeldumisest kirjanduses. Märkame, et toodang ja ühtlasi nõudmine monograafiliste, üksikisiku saatust käsitlevate teoste (millede man sageli esineb päevaraamatu, kirjavahetuse või mälestuste intiimne vorm) järele viimaseil aastail üha tõuseb. Kas ei ole Eestigi möödunud hooaja kirjandustoodangu vaatlusel mõne teatava teose hea levik seletatav eeskätt sellega, et autor tabavalt mõistis kasustada seda kallet?

Me ei saa minna aga jällegi nii kaugele, et ühiskondlike küsimuste vaatlus täiesti tagaplaanile jääks. Ning siin on asjaolu, mida ei tohiks silmist lasta: üksikindiviidi, inimese vaatlus, nii õigustatud kui see ka tegelikult on, omab hädaohu ahvatleda meid staatilise käsitlusviisi manu. Tõesti inimese man ongi palju staatilist, s. o. püsiivat, tardunut, kivistunut. Kui me nüüd aga siirdume kaasaja vaatlusele, peame kindlasti arvestama, et sellise vaatluseseme juures ei ole juttugi staatilisusest. Niipea kui on tegemist ühiskonnaga, on tegemist dünaamilise nähtusega, alatasa muutuvate üksikute rahvaste ja sotsiaalsete kihituste elunõuete ning teiste tegurite mõjustusel.

Vaevalt keegi jätkaks nõustamata, kui tähendame, et praegusajas orienteerumine pole lihtne asi. Kui mitte leppida mõne „ismi“ omaksvõtmisega (millist toimingut veel tänapäeval mõnede poolt tavatsetakse nimetada „maailmavaate omandamiseks“) tuleb igapäev iseseisvalt minna oma maailmavaate kujundamisele.

Üldjoonis näib 20. sajandi teisele veerandile olevat iseloomulik, et mil meie teaduste spetsialiseerumine ja tehnika peadpööritava arengu toimeil suure Paabeli torni ehitamises, millena võib kujutella inimese töö orjusest vabastamise võimalust, — et just nüüd näivad rahvaste keeled äkki segi minevat ning rahvusvahelise käibe tendents riikliku separatismi poole sihtivat. Pessimistliku vaatlaja mõtteid juba piinab küsimus, kas ei lange meie uhke ehitise teostamine kokku.

tõendab meie kitsaroopaliste vagunite ehitus. Liiga laiadel raudteedel on raske sellist proportsiooni kasutada.

Vähendades raudtee laiust suurenevad tema kasutuse kulud (rohkem vaguneid teatud hulga kauba veoks, jne.), kuna tee laiuse suurendamisega kasvavad raudteede ehituskulud.

Hulk eriteadlasi väidavad aga, põhjendades seda praktilistele kogemustele, et kõige otstarbekohasem laius raudteele oleks umbes 1 meetri line laius, mis võimaldaks kõige paremini kasutada vagunite kolmekordset laiust teelaiusega ja arendada ka küllalt suurt sõidukiirust.

E. R.

Viimane ülesvõte J. Koortist abikaasaga oma kodus Venemaal, Moskva lähedal

Jaan Koort †

15. oktoobri ajalehed ilmunud, rabas kunstihuvilisi ringkondi kurb teade: Jaan Koort on surnud eelmisel ööl Moskvast Bõtkini haiglas ägedasse kopsupõletikku.

Alles ligikaudu aasta tagasi, kui Koort juba oli asunud Moskvasse, märkis ta nende ridade kirjutajale: kui ometi eluiga oleks 200 aastat — siis annaks inimkonnale midagi! Aga näe, surm ei lasknud sadatki täis saada: ainult paar aastat üle viiekümne...

*

Väikerahva suurte talentide tee on tihti kurb. Majanduslikule viletsusele seltsib räbal tundmus, et kellele sa õieti lood, kui su loominguliseks võimaluseks on nii kitsad. Koort viimast häda oskas ületada oma elurõõmsa ja entusiastliku loomuga. Ta lõi nii, nagu ta kunstilised töekspidamised seda dikteerisid, ja oli õnnelik leides ühegi inimese, kes ta püüdeid mõistis.

Palju enam muret valmistasid majanduslikud raskused. Need mitmeti kallutasid Koorti kõrvale teelt, mida oleksime tahtnud näha teda käivat. Skulptuur on kallis ala, nõuab majanduslikku kindlustust, kui tahta anda väärtteoseid. Seepärast näeme Koorti otsivat oma

Milles seisab murrang? Mis õigustab meid selle olemasolu väitma? On huvitav ülesanne koorida vastavaid sümptomeid ning põhjendusi välja meid ümbritsevast elust.

Haarame seekord esimese kättejuhtuva järelle, ja selleks on kauguse tähtsuse ja mõiste muutumine. Mõtlen siin tavalist kaugust maakeras üksikute punktide vahel. Eks ole 20. sajand ses suhtes revolutsiooniline! Kui juba eesti töölised (olgu et see oli napsitamise man) käitsi kokku lähevad ühede abessiinlaste ja teiste itaallaste poolt olles (nagu juhtus 1935. a. suvel Vasalemmas), ei ole mingit kahtlust, kuivõrd sõna „kaugus“ tänapäeva inimeste mõtteis hoopis teisiti sisustub, võrreldes kas või paari aastakümne eelsega. Ei saagi enam tulla pähe üheainsa Itaalia-reisu kohta kirjutada mahukaid kõiteid, nagu see veel küllalt iseloomulik oli Goethe päevil. Moodne reisikirjade autor (R.

talendile soodsamat rakendust väljaspool kodumaad, isegi Austraaliasse jõuab ta oma rahutuul rännakuil; aga või need asjad nii lihtsasti lähevad, ja varsti on kunstnik jälle Eestis tagasi.

Siin tekib mõte taotella majandusliku külje parandamist keraamiliste toodete valmistamisega. Esimese katsena sel alal laseb ta turule tuhatosi umb. 200 eks., millega ühtlasi tabavalt karikeerib aktuaalse pilke all seisvat poliitikut.

Kuid Koorti siiras ja entusiastlik vaim ei rahuldu sellega. Vaimustudes keraamikast pöördub ta tagasi tema loomupäraste põhimõtete manu. Mitte mass-artikkel, vaid individuaalne väärtteos! — hakkab domineerivalt ilmestuma ka siin.

Mööduvad mõned aastad palavikulises uurimises (keraamika on seotud keemiaga) ja katsetamises, ning siis hakkavad tulema vaasid, millele kõrgetemperatuuri-ahjudes põletatud vaabad üllatavad oma maitse ja originaalsusega.

Kuid ka keraamika on kallis ala, kui olla huvitatud tippsaavutistele püüdmisest ja individuaalse joone taotelust. Nii pidi paratamatult tulema moment, mil jälle tuli pöörduda proosalisemate mõtete manu. Jätka-tes innukalt tööd, Koort esineb näitusil ja hakkab uuesti liigutama katsesarvi välismaile: vahest leiaks turu, mis tasuks hinnalise loomingu.

Seal tuleb Nõukogude Venest omaaegseilt Pariisi sõpradelt teade: uue asutatava keraamikatehase manu vajatakse tublit spetsialisti, Koort peaks olema vastav mees kohale.

Minna või mitte? Kahtlus põhjustab viivituse, mille kestel Koort pinevalt jälgib: kas ometi ei avane soodsamaid võimalusi kodumaal. Ei kuskilt hargne mingit väljavaadet... Kibestunult ta lööb viimaks käega ja kirjutab alla 2-aastasele lepingule töötamiseks Venes.

Koorti sihiks polnud mitte jõukuse, vaid avaramate loomisvõimaluste manu pääs! Sest tema suur töö skulptuuri alal, olgu et ta seninegi looming küüniib väärtuselt kõrgele, oli alles tegemata. Ja ega üle 50 jõudval mehel palju aega jää mõtlemiseks ja kombineerimiseks, kui veel vaja on tööd teha... Lepingule Venes kirjutab ta alla eeldusel, et saada töötada lähedamais võimalusis skulptuuri alal, kuigi ta ka keraamikale suhtus siira vaimustusega.

*

Katz jt.) läbib mandri, ning tulemuseks on ainult üks raamat! Aga liiklemine mandritegi vahel on tänapäeval muutunud üsna igapäevaseks asjaks. Uute saavutistega liiklemise aladel näime me seejuures hiigla kiirusega kohanevat: ei üllataks palju korrapärase lennuühenduse sisesead juba lähemal või järgneval aastakümnel.

Mis puutub informatsiooni edasitoimemisse, siis siin on kauguste ületamine (relatiivselt ka aja ületamine) raadio ja telegraafi abil viidud sellise tasemeni, millest täiuslikumat isegi fantaasias kaunis raske kujutella. Täiuslikumaks peaks soovikohaselt muutuma vaid inimene, kes teotseb sellise täiusliku aparatuuri man; Abessiiniast tuleva informatsiooni puudulikkus näiteks on eeskätt tingitud sellest teadete vahendamise aparadi elavast osakesest.

Kristjan Raud seitsmekümnes sünnipäev

Oktoobrikuu 23. päeval möödus kunstnik Kristjan Raud 70-nes sünnipäev. Kunstnikel ja kunstisõpradel, samuti kirjanduseharrastajail oli põhjust seda tähtpäeva meelde tuletada aktusõhtutega Tallinna Kunstihoones ja kunstikool Pallas: — Kristjan Raud oli meie üks rahvusliku moodsa kunsti loojaid, oli rahvaluuleaineliste motiivide esimesi rakendajaid, — rahvakunsti elementide tarvituselevõtu propageerijaid kunstiloominguis ja on tänapäev tõusnud oma intensiivse taasteotsemisega silmapaistvale kohale loovkunstnike keskel.

Just tänapäev, kus meie uuesti pöörame rohkem tähelepanu omarahvusliku algupära rõhutamisele ja oma ainestiku viljeldamisele, on Raud kunstipõhimõtete püsitajana uuesti tõusnud meie väärimate eeskujude hulka. K. Raud austuspäevade puhul võiks kõnelda eesti kunstiideaalide ümberhinnangust või koguni vanemate kunstnikkude sugupõlve loomingu väärtustamisest teednäitava tegurina uute sihtide otsimisel nooremale sugupõlvele. Kuid just asjaolu, et Kr. Raud on pikkade aastate kestel kõrvalseisvast, väljaspool loovat kunstite-

gevust — astunud viimaste aastate kestel värske, isikupärase loomingu meele aktiivse kunstnikkonna ridadesse, kõrvaldab kõik keerukad peokõne raskused. Kõrgealase Kr. Raud juubelikõnedest ja juubelikirjutistest võivad välja jääda need tavalised sõnastuskäigud, mis lugupidamisavaldustes viisakusraamid ette kirjutavad. Ta pole jubilant, kes on saavutanud nooruspäevil kutsealaliselt tarvilikku ja oleks nüüd õigustatud osasaamisele seltskondlikust tähelepanust ja lugupidamisest. Kristjan Raud on oma 70-ndal juubelipäeval aktiivne kunstnik, kes lõpetab suurema sarja illustratsioone meie rahvusliku suurepose Kalevipoja aineile, mille ilmumist oodatakse lähemal ajal.

Kui haarata tagasi Raud loominguilisse tegevusse aastat kolmkümmend — siis leiame teda algatamas mõtet omapärase ja rahvaomase kunstiloomingu tekitamiseks rahvaainelise vanavara kaasabil. Sellist ideed on Raud kogu aja süvendanud oma toodangus ja levitanud meie kunstnikkonna ridades. „Noor-Eesti“ algpäevil oli Raud üks agaramaid kaastöölisi selle kirjandus-kunstilisele rahvuslikule ümbersünnile. Aastat kaksikümmend tagasi lõi ta „Noor-Eesti“ kirjastusel ilmunud Juhan Liivi luuletuskogule illustratsioone, mida välise külje viimistluse ja seemise tunnetustiheduse tõttu ei ületatud senini. Ja kui tuligi aastaid kestev vahemik kirjas ja joonistuses kaasatöötamisele eesti kunstis, siis ometi mõningaid aastaid tagasi kohtame jälle Rauda meie nooremate kunstnikkudega koosinemisel kunstinäitusil.

Need viited Raud loominguilisele tegevusele ja töö iseloomule märgivad seda, et Raud kõrgel juubelipäeval ei pühitse mitte kunstiveteraani austuspäevi, vaid loova ja arenemissuutlise kunstniku tunnustuspäevi — kelle tulevases loomingu olene suuresti huvitatus.

R. Paris

Koorti loomingu tähtsus Eesti skulptuuris on seda võrd kaaluv, et vajab ilmestamist erikirjutis. Kurb selle man on asjaolu, et mitmeti alles nüüd hakatakse taipama, mis me kaotasime selle mehega. Ta skulptuuritöid on lastud pudeneda laiali üle maakera. Ta viimaste aastate töö, uurimus keraamika alal, on läinud kaduma meie nooremale generatsioonile, kes oleks võinud seda viljakalt edasi arendada; mitte kaua enne Koorti lahkumist küll vabanes riikliku kooli keraamikaõpetaja koht — see aga täideti teisega...

*

Elavalt mäletan, mil me alles vaimustusega vaatlesime uusi vaase, veel pragisevaid põletusahju kuumusest. Koorti ateljees Kadriorus, keset talvehommiku karget vaikust... Ei miski muu kui tolgi korral sõnatud Koorti armastatum lause trööstib ta sõpru:

ars longa, vita brevis est!

R. E.

Vanemate kirjade järgi on saanud kuulsaks Purpundi linna valitsev sugu just tolle omase sabaga; ses peituvat täelik tõestus, et mainitud linna valitsev sugu põlvneb pühast ahvist Hanumanist! Selle saba pikkus olevat olnud kuni 25 cm.

Arenemisveana vaadeldagu ka keha liigset karvasust. Viieandast kuni seitsmenda arenemiskuuni on meie keha emaihus kaetud karvadega nagu kasukaga. Normaalsel arenemisel see hiljemini kaob, soerdite juures säilib aga ka peale sündimist. Selliseid arendeid nimetatakse karvasteks ehk koer-inimesteks. Teaduses tähelepanu väärtina näidatena mainitagu Mehhiko tantsitari Julio Pastrónat (suri 1860. a.). Julio kõneles inglise ja hispaania keelt, laulis ja tantsis suurepäraselt ning omas ülemises ja alumises lõualuus teise rea hambaid. Karvased inimesed olid ka seepoolest kuulus venelane Adrian Jeviehiev, Stefan Bibrovski ja šveitsi talupoja tütar Elisabetha Kenchtling, kes sündinud 1620. a., oli 8 aastat abielus ja suri kõrges vanaduses. Uuemad uurimused on näidanud, et selline nähtus on mustade rasside juures: austraallased, papuad, kääbusneegrid, enam-vähem seaduspärane. See omadus on pärilik ja koer-inimesi leidub terveid perekondi.

Jube soerdvorm on nn. k o n n - i n i m e n e, siin on ajukolju ja kukal jäänud normaalselt arenemata.

Palju meeldivamad inimesed on kääbused ja hiiglased. Kääbuskasv tekib kilpnäärme korraldust töötamisest. Kui näiteks inimesel kilpnäärme nooremas eas operatsiooniga kõrvaldatakse, teki- vad tähelepanuväärivad häired: kasv jääb kängu, — üldse on keha arenemine takistatud, teispoolt tulevad ilmsiks ka mitmesugused psühholoogilised häired: halb psüühiline tajus, kõikide mõtlemisprotsesside loidus, halb mälu, apaatia ja loi-

mus kõige ümbritseva suhtes. Kirwig Bruns kõrvaldas 10-aastaselt poisil kilpnäärme, 18 aasta pärast opereeritu kasv oli samasugune kui operatsiooni hetkel. Opereeritu juures paistis silma intellekti madal tase, moraalne ükskõiksus ja ta osutus igasuguseks tööks täiesti kõlbmatuks. Palju haletsemisväärsema pildi loovad aga ses suhtes sündinud kääbused, kes elavad Šveitsi kitsastes päikese-valguseta mägiorgudes ja teistes mägistes maades. Neil kühuvad füüsilised ja psüühilised häired kõige kaugemale, kuna kilpnäärme on saanud vigastada juba emaihus, või varasemas lapsepõlves. Kilpnäärme talitus on neil eriti madaldunud. Selliste isendite keha, kes 30—40 aastat vanad, võib võrrelda kasvult 8—10 aastase lapse kehaga. Nende vaimsed võimed pole suured. Sellised isendid võivad sagedamini hääldada ainult paari sõna, nagu näit.: „isa“ ja „ema“ ja avaldada oma soove ja tundeid ainult mingite ebamääraste häälsustega. Kilpnäärme talitus nii siis ei reguleeri ainult toitumise talitlusi ja ainetevahetust organismis, pole ka ainult äärmiselt tähtis kasvu reguleerijana, vaid kilpnäärme hormoon on samuti arendamatu ka kõikide kõrgemate psühholoogiliste talitluste korralikuks sooritamiseks. Mainitagu, et kilpnäärme preparaatidega on võimalik kängujäämist ravida. On teada juhtumeid, kus juba mõne nädala pärast selline laps muutus tundmatuseeni: räpasest, nürimeelsest olesest sai puhas, normaalse näoilmeega laps.

Need tõigad tõestavad veel kahtlemata, et kilpnäärme toodab hormoone, mis on kõikide eluliste protsesside korralikuks toimumiseks hädavajalikud. Jääb veri ilma mainitud hormoonideta, tekivad väga tõsise iseloomuga ja sügavale ulatuvad häired, niihästi füüsilised kui ka psüühilised. Kui aga neid aineid juhatakse verre väljastpoolt, need kõrvaldavad tekkinud häired ja panevad organismis korra uuesti maksma.

Vastandina kilpnäärme talitlushäiretest tingitud kääbuskasvule on hiiglaske kasv tingitud ajukäbliku (hypophisise) ülemäära kõrgendatud talitlusest varases nooruses. V. Lao

Karvane inimene ja tema tütar, elas kurioosumina Baieri õukonnas

rannas, kuna sisemaale õieti ei ulatugi. Venekirvekuultuuri esikoht kandis siin episoodilist iseloomu. Valitsevaks tulid jälle endise kultuuri hilisemad vormid, mis olid ühtlasi elanud edasi vööra kultuuri kõrval. On selge, et siin oli tegemist ainult ajutise vööra rahva kolonisatsiooniga, mitte täiesti uue rahva asumisega seniste elanikkude asemele. — Pronksiaega siirdudes ei ole samuti märgata mingit suurt muutust, see kultuur moodustab jätku kammkeraamika hilisematele vormidele. Suurema erinevusega esineb pronksiaja lõpul sissetungiv kivikastkalmesse matmine. Teiste endiste kultuurvormide püsimine ja kivikastkalmete arenemine hiljem nelinurkseiks kivireakalmeteks näitab, et sellegi kultuuri kandjaiks oli rahvas, kes varem ja hiljem asus meie kodumaal, kuigi ta allus läänest tulevale tugevale kultuurimõjule. — Mida enam läheneme ajaloolisele ajale, seda selgemalt avaldub pidev kultuuriareng, mille kandjaks pidi olema alati üks ning sama rahvas. See lükkab ümber oletuse eestlaste asumisest Läänemere- maile alles rahvaste rändamise järel ja germaani- laste siinasumisest enne seda. Vanemast-raua- ajast (0—400 a. e. Kr. s.) pärit olevad germaani- pärased muinasleiud ja laensõnad eesti keeles on seletatavad väheste kaupmees-kolonistide asu- misega, kuna leiud esinevad ainult mere rannas tähtsamates kaubanduskeskkohtades.

Arheoloogilisele materjalile tugenedes võib oletada muinasajal meie kodumaal mitme

aastatuhande kestel ühe ning sama rahva asu- mist. Vahel on küll märgata osalist vööra rahva sissetungi mainitud alale, kuid see kannab suhteliselt ajutist iseloomu. Eriti vanemast-raua- ajast alates kuni ajaloolise ajani valitsev kul- tuur moodustab niivõrd ühtlase terviku, et on ümberlökkamatult tõestatud selle kuuluvus ühele rahvale. Kuna ajaloolise aja tulek lahendab lõplikult rahvusküsimuse, siis võime väita ka seda, et juba enne meie ajaarvamise algust ela- sid meie praegusel kodumaal ja isegi praegusest rahvuspiirist lõuna pool, meie esivanemad. Ent vähe sellest! Ka varemäl ajal võisime näha üht- last pidevat kultuurelu arengut. Kammkeraa- mika oli jätk luukultuurile ja tõrjudes välja venekirvekuultuuri elas teatavate muudatustega edasi. Kultuuride võrdlus võimaldab kamm- keraamilise kultuuri kandjaiks määrata soome- ugrilasi. Nähes kammkeraamikas ainult vane- ma kultuuri arengufaasi, võime liialdamata väita Ida-Baltikumi vanima kultuuri kuuluvust soome-ugrilastele ja samojeedidele. Vanima aja kohta üksikute hõimude asukoha kindlaks mäa- ramine osutub võimatuks juba sellepärast, et umbes 2500 a. e. Kr. s. moodustasid soome- ugrilased ühise rahva.

Need tulemused tohiksid kõrvaldada kõikide naabrite „ajaloolisele õigusele“ põhjendatud nõudlused meie kodumaa suhtes. See peaks tõstma ühtlasi meis julgust ja enesetunnet kui tookordsetes primitiivsetes oludes suudetud võita

Kari toa juures rukkiikõrres

Sügis

*Foto Roone
Vanataat teeb tulepuid*

Noor-Eesti algpäevilt (vt. seletust järgmisel leheküljel joone all)

'Kirjanduse Lõprade' (Noor Eesti) aruanne 1905/6.

Ofimansu konto.

Wäljuminek.

Wõetulek

Liiv	23
Mihkelson	21
ast & Naal. A. Tomp, K. Sööd	
Tomison, A. Marjelt	44
gat & Naal. A. Hermann, F. Kruus	
Kõjner, W. Linds, C. Schumann,	
Sibul, G. Suide, A. Tammanu,	
Puikrop, R. Grant, F. Wälip,	
Wilms, P. Täärn, T. Käpber,	
Bernakson, O. Kallas, H. Lüben,	
Wirokann, A. Kikberg, S. Ninkel	
Kiuralts, J. Sundeit, G. Hellat	
Widmann, H. Jürmann, A. Hoff,	
Thomson, F. Kollis, P. Kivi,	
Edmiedelahn, S. Jans, J. Kunn	
Kanger, F. Sepp, K. Põffer,	
Kurru, F. Treumann, F. Tim-	
of & Johanson, A. Kuusk	240
Wõetumid	5
aur	4
ut & Naal. J. Karlan, M. Pilt,	
Rebane, J. Rinson, P. Kusel	5
<u>Kokku</u>	<u>342</u>

'Kirjanduse Lõprade' Astma Wõisuse määrused.

1. 'Kirjanduse Lõprade' Astma Wõisuse astub kokku, et Eesti paremat kirjandust wäljaandla. Eumärgis sääl ta eneselle.
a) kumsti, teaduse ja ilukirjanduslike täwde ning
b) edawate teaduslike ja ilukirjanduslike rahwa raamatute kirjastamist.

2. Esiimesest liigist määratakse wõimalikult iga aasta albumi — 'Noor Eesti' nime all — wäljaandla, millepa tänawu 'Põhja' raamatute tehtakse. Teist liiki raamatute kirjastamine wõetakse siis ette, kui wäljanduse tingimused, nagu aineline külg, kirjandusline materjal j. n. e. lühikawad.

Wõide päewil arwas ei ole veel käiesi lõpeldatud.

336 rub. põhjins kapitalisja olems igakauds 314 rub. keerinud.

Tõrwas, 2 juunil 1906

Lõpeldaja S. Kõrre

Gustav Leid

Läbi waadatud 16/VI 1906. Bernhard Lunde.

F. Mihkelson

Läbi lugemud 17/VI 1906 Eduard Hubel.

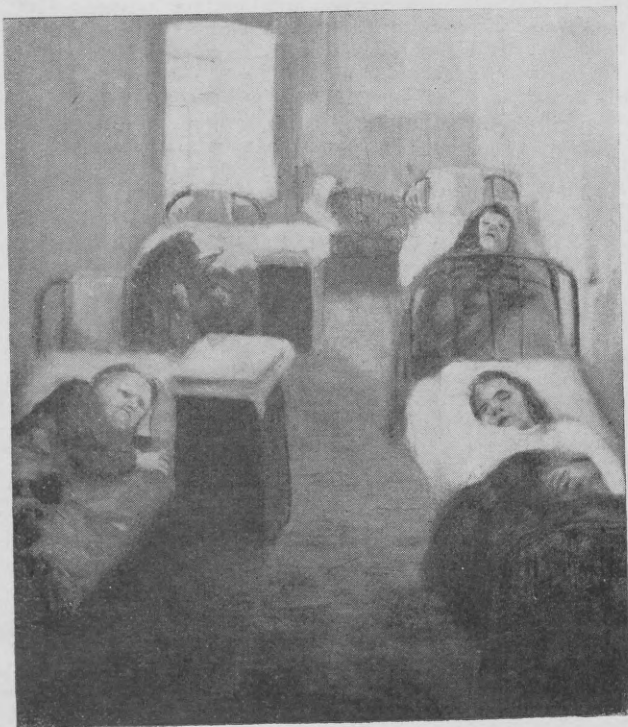
M. Kätker

Tänavusel „Pallase“ lõpetajate tööde näitusel

esinevad maali alal I. Anton, E. Haamer, V. Loik ja R. Uutman; graafikuna esineb A. Bach.

Juba esimene pilk näitusele tõendab, et praeguse lennuga meie kõrgem kunstikool on andnud väärrika lisa senisele kunstnikuperele. Eriti aga on tähtis pikkade tööaastate kestel saadud omapära, mis ei luba oletada värskest koolist lahkunute sulamist keskpärasesse massi.

Õeldu kehtib eriti I. Anton'i kohta, kes on kahtlematult tugevam maalija käesolevas sarjas. Kuigi üldiselt näib Antonil olevat võimet igal ainealal, lubavad esitatud teosed järeldada eriti ta tugevust interjööri Neist olgu esikohal mainitud „Kiriku interjööri“ (nr. 10) oma hästi läbiviidud valgustuse ja värviga. Kuid hea on ka „Interjäär“ nr. 8 ning „Haigla“ (nr. 7), kuna „Interjäär“ nr. 9 mõjub veidi magusalt — autor on siin jätnud oma mehiselt-tugeva, summutatud värviskaala. Huvitav on piltideseeria „Lambapead“ (nr. 2), „Varesed“ (nr. 1) ja „Sügis“ (nr. 3) — läbi viidud laitmatus tehnikas. Viimane mainituist ei anna siiski seda elamust, mida võib-olla autor on tahtnud saavutada. Sümbolismiga sellisel kujul tuleb olla ettevaatlik! Antoni julget maalitehnikat näitab „Lõikus“ (nr. 4), kus ühtlasi on saavutatud hea valgusefekt. Lillemaalidest eelistaksin „Kullerkuppe“ (nr. 14), kuigi ka „Moonid“ (nr. 11) on head — spahltitehnika aga ei seo enam praegu nii kui mõni aeg tagasi.

J. Anton

Vanadekodu

R. Uutman

Kalurid

E. Haamer köidab oma meremaalidega (nr. nr. 48, 49), milledes on elu ja õiget tunnetust. Kompositsioonidest „Maarja lapsega“ (nr. 44) on renessanslik, seejuures aga vähe läbimõeldud — võimalik, et maal on valminud liiga kiiresti. Vooruseks on soe värvitoon — erinev teistest autori esitatud maalidest. „Istuv naine“ (nr. 47) mõjub stuudiumi tööna — kuid mitte halvasti. Liimani maale meenutab „Natiürmort“ (nr. 46) — nii värvis kui ka maalitehnikas.

R. Uutman'is näib olevat sündinud murrang, mida kõige selgemini tõendab juba varem tuntud kahe talvemaastiku (nr. nr. 68, 69) võrdlus hilisemate dekoratiivsete maalingutega (nr. nr. 66, 67). Tuleb kahtlematult eelistada talvemaastikke, mis on enam läbimõeldud viimaseist. Kompositsioonidest on mõjukas „Kalurid“ (nr. 65) suurte värvipindade, hästitatud tegevustiku ja tüüpidega. Sellisena jääb see meelde kui

Tartu. Siin töötab Maaser Tartu Esimeses Laenu- ja Hoiu-Ühisuses ja tarvitajateühingus „Tulu“, kuuludes viimasesse asutajana ja kauaaegse juhatuseliikmena. Ühtlasi töötab ta O./Ü. „Noor-Eesti“ juhatuseliikmena ja juhatuses esimehena. Kuulab Tartu Ülikoolis õigusteadust. EÜS-i liige. Käesoleva aasta algul asub ta Tallinnasse Riigikohtu raamatupidajana. Siin tabab teda südamehaigus, mis toob ootamatu surma 29. sept. 1935. a.

Inimesena oli Arthur Maaser soojalt-sõbralik, kes mõistis teisi — nende hädades ja muredes ning oli alati heatahtlik ja vastutulelik. See oli inimene inimeste keskel, aga mitte hunt huntide hulgas. Soovime, et vanale ja visale vabadusvõitlejale tunduks kergena kanda kodumaa muld. —

M. P.

Kindlasti pole liialdus ütelda, et käesoleva aasta lõpp kujuneb eesti kirjanduseharrastajale ja raamatute-armastajale elamusterikkamaks kui ükski varemaist. Küllap siin on omajagu teeneid raamatuaastaga liikuma pandud propagandil kirjanduse heaks. Raamatuid, sisult kaaluvaid ja välimuselt kauneid, saame jõuluks palju. Praegu seisame küll

alles kirjastuste eelteadete ees, aga seegi on õige põnev.

Eesti Kirjanduse Seltsi käes teostub ammuoodatud „Kalevipoja“ täielik, redigeeritud iluväljaanne. Vaadeldes eeltoodud peab väitma, et selle töö teostamiseks on õnnestunud rakendada parimad jõud. Teksti redigeerijaks on A. Anni, „Kalevipoja“ uurija ja hea rahvaluule-

tundja. Sisulisi motiive käsitlevad illustatsioonid on Kristjan Raualt, kes on „Kalevipoja“ illustreerimise juures pidevalt püsinud juba üle 20 aasta. Tekstiga lähedalt seotud initsiaalid, algus- ja lõpu-vinjetid on valitud kunstnik H. Mugastolt, kes vaidlematult on eesti parimaid puulõike-meistreid. Tundub, tulgu „Kalevipoeg“ milline ta ka ei tule: ta tuleb

Koidab uus päev, valge kulumine ja tuulisem, halli, talvise taeva äärelle kerjib kullm, milgendav päike. Valge lumi on lallatud, tõiis verd ja korjuseid, nad vedelevad jääma es, metsa ääres, maanteed ja roobastel. Verest kihjars jooksud ning külmad kerku vedama mingi püüduna kühisheidadesse, kolisevad nad otsenui kasehald.

Sõjaväed raga liiguvad edasi, alevisse suundub vaid paar vilkma kolmandast kompaniist. Inimesed ilmuvad välja oma peidurõhtadest, arvavad kusi praokile, raatavad eesti sõdurite kartlikkude, uskumatute silmiga. Nii mõnigi julgem jooksib tänavale, viitab töönsalt mitai, hõõkab vastu. Kuid mõiki valdab otsenui suure peitumus, — kas see käputais mehi ongi eesti sõjavägi? Ning marssivad mehed, nähes neid enstevaid silmi, tapuvad koke martuse ja arguse põhjust. Rõhmallem hõõrab näo sõdurite poole ning hüüab hoolimatult ja üllatavalt: „Seisid, tähelepanu — laul meie kuulsast „Singerei masinast!“

Ule meeste näo jooksib muhelev naeratus. Laulavad julgelt, kotsivaet, kisades täiest koorist:

„Pista kotti oma Singerei masin,
pista kotti oma ilu ja au,
ei mingi su kuld- kotte saai,
oled ehtind end otsekui vau!
Mul enesil pruut armas silaava,
tal tutu ääres suur söögipood,
meile pillab ta ohtaet oma vara,
vahel poes tal rogu me rood.
Toob lauale kotte ja kasse,
vahel praetud määragi on,
ei küsi meist raha ega passe,
ei küsi kes ködur, kes von.
Sõdur armastab niisugust väeki,
igal pool mängib ta koduväki,
sina õmbled väid talle äht saari,
ta sõlale lursumas käid!“

Mehed laulsid kuis kovalt, demonstreerivalt, nii mõnigi oskas laulu mõnd sõna vāngemaga asendada, seda siis viiti rõhutatades ja valjemā hāālega alla kuisjutades. Ning need, kes laulsid, kuid ka teised, kes seisid praokile ustel ja tänavate äärel, tundsid korraga oma jõudu ja uljust. Niiud polnudki meid enam nii valke, nad muutusid rõõmsamaks, julge- maks, hingelt langes otsenui raske koorem. Sõltunud nāgdudele ilmus naeratus, inimesed ajasid end sirgu nagu puud pānast kaastavat tormi, pisarate vahel sādāles ja helis rōom, suur vabanemise, ellutōumise hōisikav rōom, nagu oleksid nad luurambritist toodud tagasi ellu.

Tāgarenes olid enamlastes silūdānud mõned hooned ja laod. Tuletõrje hādārele hakkas appikutsuvalt tormitsema, pārsud, mustad suitsusambad tõusid laisalt talvise karge taeva poole. Inimesed jooksid āmbritega, arumatega, kisasid ja hādālda- sid, ent pealsamas, pōitātānaval, seisis tiibklāvur reel — seda oli nāhtavasti hīmustānud mõni komissar, kuid kavatsusega hūljunud, — sellel tagus üks sõdurist lustlikke viise, kormiliselt, vihaselt, otse rusikatega, nagu mõnd tōrksat looma taltsutades. Ta oli sārārase kiindumusega oma tādātsa asja man, et pille Sigas ja kisendas inimese kaskete lōokide all, ta oke karjus üldise hāda ja nieltsuse seerka.

Katke August Gailiti romaani »Isade maa« käsikirjast

üks parematest näitusel esitatud maalingutest. „Ran- namaastik figuuridega“ (nr. 64) seevastu on liiga kir- janduslik, olgugi et ka siin on tüübid valitud hästi ja sobivad ümbrusesse. Mis aga segab, on arranžeeritud joon — olgugi üsna vähesel määral.

V. Loik esineb värvirõõmsana, eriti maastikes, mis aga pole vabad vene kunsti mõjust (Bogdanov- Belski). Head tehnikat ja viimistlemist näitavad port- reed nr. nr. 50 ja 51, jäädes seejuures siiski vähe hin- gestatuiks. Loik ei näi siivenevat palju — ta võtab oma ülesannet formaalselt. Parem eelmistest portree- dest on siiski kunstniku autoportree (nr. 52), mis an- nab nii teatud määral võtme kunstniku loomingu üldi- seks mõistmiseks. Eelpool mainitud puuduste all kan-

natab ka suur „Interjöö“ (nr. 53), kus väikekodaanlik toasisustus korralikult lõuendile toodult jätab vaatleja külmaks. Parema mulje jätab „Ateljee“ (nr. 54) ning teatud määral ka „Natüürmort“ (nr. 55), kus on kauge- male jõutud tavalisest pinnapealsusest.

A. Bach graafikuna vāārib tõsist tunnustust. Eriti meeldib ta mehiseilt kindel joon, mida leidub pea kõi- gis esitatud tehnikas. Monotüüpia ja külm nōel võiksid olla siiski teistest mainimisvāārsamad. Nii näiteks „Mustlane“ (nr. 30), „Natüürmort“ (nr. 18). Samavōorra head on aga ka „Vanamehe pea“ (nr. 26), „Pr. S. portree“ (nr. 32) ja palju teisi. See kõik lubab loota vāārikat lisa tulevikus.

A. N.

O. Luts toimetaja juures

kõige parem, mis on võimalik anda. Peale „Kalevipoja“ annab Eesti Kirjanduse Selts enne jõulu välja veel koguteose „Raamatu osa Eesti arengus“, mis ajab uut vagu kirjanduseuurimises, jälgides raamatu osa elu kujundamises. Samuti ilmub

1. köide viieköitelisest „Eesti ajaloo“.

Algupärase ilukirjanduse kirjastamisel esirinnas seisev o/ü „Noor-Eesti“ laseb eelseisval hooajal välja kaks mahukat seeriat, mis koosnevad nii vanemate kui nooremate autorite töödest. Esimesse nendest on koondatud 10 teost auhindadega kroonitud autoritelt. Nagu meie kirjanduses üldse juba pikemat aega, nii seisab selleski sarjas mahult esikohal romaan. August Gailiti ammuoodatud „Isade maa“ kuulub siia sarja, Tammsaare uus „Armastasin sakslast“, Kärneri „Tõusev rahvas“, Mälgü „Õitsev meri“. Vaistukindlalt stilistilt ja tihedasisuliselt Hindreylt saame koguni kaks romaani, ühe ajaloolise, muistsete eestlaste iseseisvuse ajast, „Urmast ja Merike“, teise, „Suremise eod“ — käsitleva kaasaegset inimest. Vaatamata romaani arvilisele ülekaalule — ka O. Lutsu „Väino Lehtmetsa noorpõlv“ tõenäolikkult kuulub nende hulka — on ka teiste žanride harastajatel põhjust rõõmustada. Ei ole veel välja surnud värsid — Marie Underilt tuleb luuletuskogu „Kivi südamele“, kahtlemata aasta silmapaistvaim värsiraamat, Jakobsonilt novellikogu „Reamees Mattias“ ja Semperilt reisikirju „Risti-rästi läbi Euroopa“.

Vähem huvitav pole ka teine „Noor-Eesti“ seeria, olgugi, et ta pole pealkirjastatud kõlava Laureaatide-seeria nimega. Viiks siiski pikale kõiki temas leiduvaid loetella. Olgu öeldud, et siin on koondatud ühelt poolt nooremaid autoreid (M. Raua romaan „Kirves ja Kuu“, R. Sirge novellikogu „Väiksed soovid“, R. Hallimäe luuletused „Päikese maja“) teiselt poolt menukate teoste teised trükid (Gailiti „Toomas Niper-naadi“, Hindrey „Armastuskiri“). Viimane asjaolu on ilmeks tunnustajaks, et on tegemist hea kirjanduse konjunktuuri tõusuga. Millal me viimati oleme näinud, et eesti raamat lühikese aja jooksul ilmus kahes trükis?

Moodsa väliskirjanduse tutvustajana on k/ü „Loodusel“ ees suurejooneline üritus: paljuköiteline seeria Nobeli laureaatidest. Seni ilmunud Sinclair Lewise „Babbiti“ järgi otsustades on põhjust oodata kõige paremat, igal juhtumil jooksvaid krooniseid ja tänapäeva-romaane ületavat.

Pretendeerimata täielikkusele kahtestame ülevaate siinkohal, lootes „Tänapäeva“ järgnevat numbrites pääseda üksikute teoste sisu tutvustamise ja eritluse juurde juba ilmunud raamatute eneste põhjal.

P. V.

LEIDA TIGANE:

„Palun seda härrat...“

Noor-Eesti Rahvaraamat nr. 4.

Kui läinud kevadel samas seerias avalikkuse ette asetati Enn Kippeli oma „Ahnitsetega“, siis oli arvustusel sel puhul juhus märgitseda, et „Noor-Eesti“ oli omanud õnnelikku kätt. Pole imestada, et ootad nüüdki meeldivaid üllatusi. Enam üllatusi kui tuntud nimedelt, kelle laadist ja võimetest omad kindlaid kujutelm. Tutvumine kõnesoleva teosega otsest pettumust ei valmista: on tegemist rahuldava oskusega kirjutatud raamatuga, millest vähemalt maksab rääkida.

Kõigepealt „Palun seda härrat...“ provotseerib ennast hindama kui ajaviitejuttu. Ta on paiguti magus, paiguti lõbus; temas kohtad mõnda meeldivat ebatõenäolist, kinolist, kui tahate. Temas on mõistlikku äärmuste vältimist. Noor neiu kitsastest (aga mitte meeletultki masendavatest) oludest teenib oma igapäevast leiba ja taotleb armastusõnne, mis temale üsna kindlalt ja konkreetset tähendab mõistlikku abielu. Just mõistlikku ja mõistlikku: pole selles jutustuse kangelas sellist verd, mis laseks teda sügavalt südamesse võtta armastust.

Üks mees on sama hea kui teine. Mitte eriti leidlikud, aga ka mitte igavad situatsioonid viivad happy endini. Loo naiskangelane saavutab oma mehe, parajad takistused ja sekeldused ületades. Nõnda faabula. Kindlasti raamat asendab üht kinokäiku mitte vähema eduga kui samade pretensioonidega jutustus mõnelt välismaiselt autorilt. Kodumaa tööna on meil alust küllalt teda soovitada.

Ainult paistab, et teeksime teosele ülekohtu, kui piirduksime eelöelduga. Kas kavatsuslikult või mitte, raamatusse on poetunud seiku, mis teda kuidagimoodi eraldavad puhhtehnilisest ajaviitejutust. Teda saab vaadelda ka kui üht ajavaimu ja inimlikku dokumenti. Tõsi küll, vaadeldav ala on õige kitsas, aga valgustatud on sümpomaatilisi nähtusi. Juba eelpoolmainitud mõistlik suhtumine „armastusele“ on üks selliseid. Tegelaeste sotsiaalse seisundi iseloomustus on asjalik ja fakte kattev. Kuid — nendele voorustele seltsivad üsna märgatavad pahedki.

Kindlasti nendib tähelepanelik lugeja häirivaid sarnasusi alulmainitud Kippeli „Ahnitsetega“, leid-

mata ometi Kippeli nägemisteravust ja omapära. (Agulirahva nägemissteenid ja vürtsipoemiljöö kirjeldus). Küllap paneb tähele mõndagi, mis tuletab meelde Leida Kibuvitsa ja ühes sellega ka Hilja Valtoneni ning Berta Rucki. Paljud leheküljed tunduvad tehnilise kliiseena. Kontor, kus tütarlaps teenib ei joonistu omapäraselt. Rumalalt-koomiline pastori tädi on rumal, aga ilma omapäraga, on skcem, selle juures jämedate joontega ülepakutult joonistatud. Need on seigid, mis annavad tunnistust küpsusepuudusest. Aga, nende ridade kirjutaja poleks hakanud neist puudustest kirjutama, kui tal raamatut lugedes poleks torganud silma üks omalaadi tõepärasusetaotlus, millele autor ohverdab mõned ajaviitejuttude paratamatud traditsioonid. Kõige selgemini see ilmneb jutu lõpul. Õnneliku lõpu reeglite järgi loo naistegelane peaks oma peigmehele tunnistama üles naeruväärse patukese, mis tema südant vaevab. Aga seda ta ei tee, mõistlikul, väga mõistlikul kaalutlusil: „On parem mulle ja temale, kui ma sellest ei räägi.“

Kokkuvõttes: jutt mitte halvem kui tosinad temasarnased; ja on tunnuseid, mis lubavad suhtuda teatava usuga debütandi võimettesse.

Paul Viiding

erandtüübid, vaid meie läbilõike-inimesed on pandud kandma romaani, teeb selle üldinimlikuks ja võtab temalt ära otsituse maigu. Niimedki on antud ainult peategelasile, kuna „statistid“ esinevad oma osa kaudu. Nii Oskar, kellel puuduvad silmapaistvad hüved, moodustab enesest väga tavalise korporanditüübi, kes meelsasti istuks mugavalt kogu oma eluaja soojal kohakesel tehes šabloonilist tööd.

Erika, mitte eriti ilus, mitte vaimukas, on lihtne noor kogemusteta tüdruk, kellele maailmaks on olnud vaikne nurgake valju tädi ja raukanaisa juures, kuhu kirjast elust kostsid ainult kuuldused ja kust ta nagu uudishimutsev laps püüdis üle aia välja vaadata. Kui aga tuleb tema ammuoodatud tund, ärkab temas naine kogu selle rikkumatu puhtuse ja tagasihoidmatu jõuga, mille oli säilitanud aja kõikuvaist kombeist puutumatu kodu. Lapsepõlvest sissejuurdunud traditsiooniline elukäsitlus murdub temas tärkavate tunnete mõjul, kuid surutakse tagasi endistesse, veidi uinuvatesse raamidesse.

Ainult kaks rauka, Oskari isa ja vana parun esindavad igaüks omal viisil sihikindlat, avara pilgu ja juhivõimetega meest, kuid neid, paraku, on vanadus sundinud puuripistetud kullidena vaatama pealt, kuidas uus elu läheb oma rada

Tammsaare tõelise meistrivõime tunnistajaks on asjaolu, et vaatamata romaani tegelaste tavalisusele, peaaegu värvitusele, ta on osanud neist luua omaette inimkujud. Selgepiirilisel, otsekohese lihtsusega kerkivad nad lugeja silmade ette. Kuid ometi elavad nad sügavat ja intensiivset seestmist elu, tervest romaanist vibreerub läbi nende südame kord kiire, kord peatuv tuksumine, hoides lugejat kogu aeg elaval ootel.

Kompositsioonilt ühtlasem ja terviklikum kui kunagi varem, voolab sündmustik aeglaselt ja sügavalt, kuid kindlalt ja suunaselgelt lõpuni välja. Iga mõte, fakt ja detail on õigustatud sündmustiku arengu vajalise osana ja sidune sellega.

Eriti ilusa osa aga pakuvad mõtted, mis aforistlikena on poetatud läbi romaani ja selle tõttu annavad üldinimliku sügavuse. Lihtne, otsekohene, kuid voolav stiil loob lugedes sooja, usaldava meeleolu. Iga episoodi taha näib sügavnevat ja laienevat mingi paratamatu saatuslikkuse foon, mis ise määrab sündmuste arengu. See mõjub niivõrd, et kogu sündmustik ajuti paistab nagu illustratsioon, pilt, mille kaudu kirjanik selgitab oma mõtet.

Teose toon on eeleegiline ja nukraloomuline. Tundub, nagu imbuks läbi lehekülgede vihmast märgade parkide niiskust, sügisõhtute sumedat udu, mil inimeste hinged käivad kinninõõbitud mantlites ülestõstetud kraedega.

Nagu varemgi, on selles romaanis liidetud kaks komponenti — aeg ja inimene tema sees.

Inimene, oma põhitarvetes ja tungides üks ning sama ürgajast tänapäevani, kannab siiski möödapääsematult oma otsaesisel aja märki. Selles ajamärgi meisterlikus istutamises inimeste hingedesse, kust ta tagasi projitseerub ja määrab nende teod, peitub peamine väärtus, mis romaani „Ma armastasin sakslast“ tõstab meie parimate psühholoogiliste romaanide hulka, kui tahame ütelda tagasihoidlikult.

„Ma armastasin sakslast“ ajaliseks küljeks on valitud meie haritlaskonna probleem silmapilgul, mil kiirestikasvanud üleproduktioon on mineerinud laheda elu võimalused ja purustanud lootused, illusioonid ja kavad. Teiselt poolt on hävinenud vanad sisulised traditsioonid, millele asemele on haaratud endise kõrgema klassi elu välised vormid, millelele aga ei ole suudetud anda uut sisu. Ellusuhtumises valitseb seisukord, mis ei ole „ei kala ega liha“, ei vana ega uus.

Kontrasti tõttu, mida pakub oma vaadetes selgunud ja stabiliseerunud saksa seltskond, saab erilise reljeefsuse kujunematus, kõikuvus ja pinnapealsus, mis sel ajajärgul iseloomustas (ja osati veel nüüdki iseloomustab) noort eesti haritlaste generatsiooni, puutugu küsimus kas tema majanduslikku või vaimsesse puberteetseisundisse. Otse piinlik on lugeda Oskari kosimislugu, kus ta vana paruni selge ja läbimõeldud ellusuhtumise kõrval tundub nagu vingerdav uss, kellel on ükskõik, kumb ots tal ees läheb. Ja käitumine: orjalikus aukartuses paindub ta paruni ees ja on valmis selle kätt suudlema — et teda kohe seljataga „vanameheks“ nimetada.

Nii nagu parun on pettunud Oskari hingelises ebamäärasuses, vastutustunde puuduses, lah-tirebituses sidemest minevikuga ja seestmistest puhaduste kujunematuses, nii on hävinud Oskari isa lootused majanduslikust küljest poja väheste eluenergia ja kulutekitava värvimütsi harrastamise tõttu. Liigutav on, millise vaikse enesosalgamisega ta veel on nõus korra pingutama, et katuse alla viia kord alustatud hoonet, milles ilmnevad juba varisemise tunnused.

Kuid lohutavana siltab jutustuse lõpul üle pessimistliku ja nukra käsitluse äratundmine, et vaatamata kõigele Oskarisse ometi on jäänud alles ürgeline, tüse ja kandevõimeline tuum, et vaatamata näilikule kujutusele, amorfsusele, oma hingepõhjas ometi ta on õige eesti mees. Temas on seda jõudu, millele võib rajada tuleviku nurgakivi. Romaani sündmustikus aga jõuab see veendumus liiga hilja pärale.

Ma ei taha ütelda, et romaani rahulik voolavus kütaks meid kuumaks, kuid haruldaselt lai panoraam, mille „Ma armastasin sakslast“ avab meie elu hingelisse külge koos köitva üldinimliku armastuslooga, rikastab võrratult meie pilku.

Justus

Aja mõtteid

Meil seltskonda, kui seda sõna ei tarvitata linna või alevi elanikkude üldmõistena, pole peaaegu olemaski. Paari sõbra kooskäimist selleks nimetada oleks liiga tore.

Seltskonna aset täidavad mitut liiki surrogandid, mida peetakse huvitavamaks ja odavamaks kui ise külalisi kutsuda. Järeldus sellest, meeldiv või ebameeldiv, on see, et armastus kodude ja nende seismise elu vastu on veel üpris pooltoores asi.

Miks poissmees kodust lugu ei pea, selle arvavad tütarlapsedki hõlpsasti välja. Miks aga abielumehi kõige kergem on kohata kõrtsis või klubis, selle üle murravad kogenud daamidki sageli asjata pead.

Prouad ja preilid aga eelistavad end näidata kohvikus, mis ei olegi halb mõte. Vallalisele meesrahvale, kellele õige valiku teostamine sageli palju peavalu valmistab, on sellega pakutud avaraid võimalusi lasta oma silmal olla kuningas.

Kohvikukroonika, mis asjaosaliste suureks heameeleks ja salajaseks kõdikis ilmub aeg-ajalt mõnes „huvitavas žurnalis“, siiski häbeneb millegi pärast loendada ka teisi seltskonna aseainete tarvitajaid. Heidab nagu natuke halba varju.

Kirjanikele ja kunstnikele, kes avalikes kohis üles löövad oma ateljeed, kabinetid ja toimetused, ei panda seesugust asja pahaks. Juba ammu on harjutud nende kui veidrikkude peale vaatama.

Avalik koht nõuab paraku distsipliini, kui just ei taheta tekitada kõige viimast mokauudist. Kodune sünnipäev, pulm või mõni teine pidulikumatult serveeritud sündmus võib vabalt saada karikatuuri ilme.

Karikerimise viise on mitmeid. Tõusikud katsuvad frapeerida oma külalisi üliküllusega, mille all lauad on lookas. Teine aga korjab kokku „tähti ja tuusi“, kolmandal jälle peab pillikoor pikali mängima jne.

Juhtmõte ehk „leitmotiiv“ selliste sündmuste puhul on üks ning sama: pidu peab uhkem ole-

ma igast teisest, ja külalised ei tohi tagaselja kaevata, et nad pole midagi saanud.

Samuti on vähe neid, kes tänapäeval usuvad, et inimene suudab rõõmus olla, ilma et see rõõm põhjenuks mõnel keemilisel või mehaanilisel protsessil.

Mida enam on peremees kulutanud raha, seda tähelepanuväärsem on pidu; mida ohjendatum ja dionüüsilisem on olnud viimase laad, seda kõrgemalt käivad ta kuulsus- ja mälestuslained.

Täpsus olla vürstide viisakus. Ses mõttes ei või meie seltskond oma vürstlikkusega eriti kiidelda. Siiski on ta välja kasvanud endise tsaaririigi harjumustest, mil päeva ja paariline hilinemine ei nihutanud elu roopast välja.

Džentlmeni mõiste, mida juba enne inglise orientatsiooni tulekut meile katsuti istutada, on millegi pärast kiskunud hoopis virilaks. Selleks nimetatakse tänapäeval hästiriidetatud meest.

Kõigile metamorfoosele ja kukerpallele vaatamata, mis nüüdisajal ilma kõrvalise abita toimuvad, ei ole meil siiski usku, et sõna „dendi“ võiks hakata tähendama üllast ja kõrge kõlbla teoviisiga isikut.

Justus

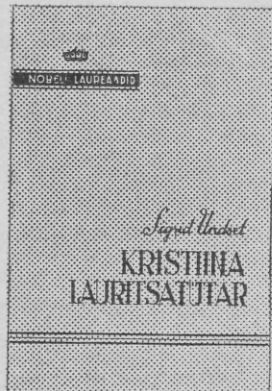
J ä r g m i n e „T ä n a p ä e v a“ n u m b e r (nr. 9) ilmub „Noor-Eesti“ 30 a. juubeli puhul Raamatu Aasta erinumbrina 15 detsembril.

Toimetusele saadetud kirjandus:

- „Üliõpilasleht“ nr. 11, Eesti Üliõpilaskonna häälekandja.
- „Teater“ nr. 7. Lavakunsti ja -kirjanduse kuukiri.
- „Eesti Naine“ nr. 11. Naiste ja kodude ajakiri.
- „Rootsi“. Koguteos. Toimetanud B. Linde.
- „Taluperenaine“ nr. 11. Kodumajanduse ja kodukultuuri ajakiri.
- „Areg“ nr. 5/6. Eesti Haridusliidu ajakiri.
- „Loodusvaatleja“ nr. 5. Populaar-loodusteaduslik ajakiri.
- „Tuleviku rajad“ nr. 3. Eesti keskkooli- ja gümnaasiuminoorsoo ajakiri.
- „Eesti Loodus“ nr. 4. T. Ü. Loodusuurijate Seltsi teataja.

„Tänapäev“ ilmub üks kord kuus. Tellimishind 1935. a. lõpuni nr. 1—9 kr. 2 90, üksiknumber 40 senti. Vastutav toimetaja E. ROTMAN. Väljaandja O.-Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“, Gustav-Adolfi 11, Tartu, tel. 2-66. Toimetuse ja kirjade aadress: „Tänapäev“, Tartu, Gustav-Adolfi 11. Postk. 76. Ilmus 12. novembril 1935. Toimetuse ja talituse kõnetunnid kl. 10—12 ja 3—4.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikiri saadetakse tagasi siis, kui selleks on lisatud mark. Ilmub iga kuu esimestel päevadel. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ trükk Tartus 1935. a.

Nobeli laureaadid

**10 AUTORIT
15 KÖITES**

**K-Ü. „LOODUS“
TARTU**

S

Ostjaskonnale valiku võimaldamiseks ilmub iga teos neljas erinevas välimuses: N ja L on trükitud musta, S — sinise ja O punase-musta värviga hõbedasel foonil.

L

Paralleelselt brošüüriga laseb kirjastus müügile ka **kõited** üleni punases kalinguris (seljatrükk ehtsa kullaga!) lisahinnaga 75 senti köitelt (või tervelt sarjalt 10 kr. 50 senti ettemakstes). Kõited on hõbedase kaanepaperi vahel nagu brošüüridki.

Raamat saadetakse eeltellijaile kätte nende ilmumise järjekorras, kusjuures tegelikud saatekulud jäävad tellija kanda.

Ilmusid trükist:

„Kristiina Lauritsatütar“

I osa

„Babbitt“

„Kuningatar hanejala praeköök“

- * George B. Shaw: „Püha Johanna“. 1 köites. Hind Kr. 4.—
- Knut Hamsun: „Maa õnnistus“. 1 köites. Hind Kr. 2.50
- * Grazia Deledda: „Kõrkjad tuules“. 1 köites. Hind Kr. 3.—
- Anatole France: „„Kuningatar Hanejala“ praeköök“.
- * Luigi Pirandello: 1 köites. Hind Kr. 3.—
- „Kadunud Mattia Pascal“. 1 köites. Hind Kr. 4.50
- Wladyslaw St. Reymont: „Töötatud maa“. 1 köites. Hind Kr. 5.75
- * Thomas Mann: „Buddenbrookid“. 2 köites. Hind Kr. 6.50
- John Galsworthy: „Forsyte'ide saaga“. 3 köites. Hind Kr. 8.25
- Sinclair Lewis: „Babbitt“. 1 köites. Hind Kr. 3.50
- Sigrid Undset: „Kristiina Lauritsatütar“. 3 köites. Hind Kr. 9.—

Hinnad on arvestatud brošüüridelt.

Kokku Kr. **50.—**

Eeltellijaile järelmaks. Kr. **36.—**

(Tellimise andmisel 15 krooni, 25. XII—5 kr., 25. I ja 25. II 1936—à 8 kr)

Kohemakstavas rahas

kuni 25. XI Kr. **33.—**

K|Ü. „LOODUS“

Posti jooksev arve 2055.

Kõik teosed trükitakse paksul halfapaberil, kaaned hõbedasel kartongil.

* -ga märgitud teosed ilmuvad N lähema kolme nädala jooksul.

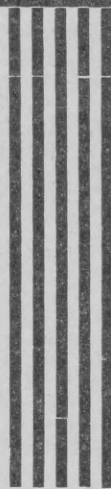

O

Nõudke

Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise Vabriku A-Si
Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri O-Ü.
Sindi Tekstiilvabrikute Üh.
O-Ü. Eesti Niidivabriku

kaupu.

puuvillased-
villased-
siidi-

riided

lõngad
niit

SUURMÜÜGI KESKKOHT:

A.-S. KREENBALT, TALLINN

Väikemüük kõigis paremais riide- ja segakaup-
lustes linnas ja maal.

UUDIS!

Ilmus müügile

Ed. Kana ja R. Kuma poolt koostatud

Transporant-eeskiri

Hind 5 senti. — Sisaldab 17×28 suuruse transporandi ühes
käekirja eeskirjadega ja redissule plakatkirja näidetega.

PEALADU

K.-Ü. „TÖÖROOL“

Tallinn, V. Roosikrantsi 3, telefon 462-56.

Ma armastasin sakslast.

A. H. Tammsaare

Lugejale.

Mõni aeg tagasi kadus keegi noormees, teadmata millal just, miks, kuhu või kuidas. Arvatavasti pidi ta üsna tavaline kilda kuuluma, sest muidu poleks ta nii tähelepanematult kadunud. Vähemalt surnultki tahab iga silmapaistvam isik kaaskodanikele kas või matuste saandugi meele tuletada, et inimene on suur, kuigi ta sinnil väkuse ja väetina ning elab enamasti nagu putukas puukoore vahel. Aga

Katke A. H. Tammsaare romaani käsikirjast
„Ma armastasin sakslast“

Kui ükskord kaovad meie ühiskondliku kujunemisaaja heitlikud päevad ja voolavad mine- ma veed täis murdejärgu saasta, siis alles ehk paneme tähele, milline monumentaalne pilt meie ajavaimust on püstitatud A. H. Tammsaare teos- tes. Need romaanid, ainulaadsed oma käsitluse avaruselt, pilgu sügavuselt ja mõtte mitmekül- suselt, on meie elu suurromaanid sõna igas mõttes.

Tammsaare teosed üheskoos moodustavad meie aja mitmepalgelise, alatasa pulseeruva, tungleva ja juurdleva elu eepose: neid võib võr- relda töödega, milledest on öeldud, et nende järgi võib kuni detailideni rekonstrueerida vas- tava epohhi, nii väliselt kui ka hingeliselt. Sel- les viimases mõttes, sisaldades ajajärgu vaimu, omavad Tammsaare romaanid ületamatu seis- koha.

Neid lugedes tundub, et kirjanik kogu oma südamega on kaasa rännanud meie mõtete ja et- tevõtete otsisklevat, looklevat ja lahendusele püüdvat teed. Temas on kajastunud iga samm, iga üksik järk selles küll värvirikas, kuid sa- geli ka vildakas ja meeletus tõtlemises. Neist raamatuist näeme iseenda peegelpilti kirjaniku nukratoonilises, kuid tõele püüdvä vaimu ha- lastuseta valguses. Ei juhtu harva, et puuduta- tuna kujutluse tabavusest meie süda hakkab imelikult valutama.

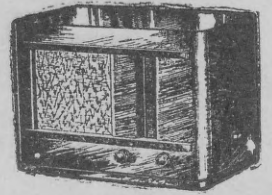
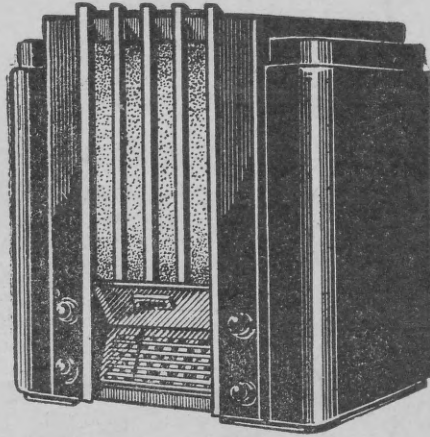
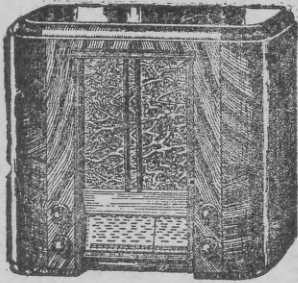
Uueks lüliks nende rännatud etappide reas on Tammsaare värske psühholoogiline romaan „Ma armastasin sakslast“. Oma sündmustikul- t ega ka tegelaskonna hulgalt ei ole romaan lai, küll aga sügav mõtteliselt tiheduselt. Süžee ei ole keeruline;

Talutarest võrsunud eesti korporant Oskar ei ole suutnud teostada neid lootusi, mille heaks end piiras ja ohverdas terve perekond. Kogu visadus ja kaugelu- latuv tung murda lahti oma verele tee maast avarate kõrguste poole, millega lihtne talumees pühendus poja koolitamisele, ei vii kaugemale, kui et Oskar on väike- sepalgaline ametnik ministeeriumis. Ka sealtki val- landatakse ta koondamisajajärgul, ning peab läbi elama mitte ainult tööta-olu, vaid ka järjekindla nälgimise ki- bedused, kuna ta on liiga uhke vastu võtma kaastundest antavat abi.

Oma pererahva juures õpib ta tundma endise pa- runi lapselast Erikat, kes, kuigi paremal järjel, peab tarvilikuks laste õpetamisega hankida endale lisa-sisse- tulekut. Noored inimesed armuvad, ja Oskari armas- tusse seguneb lisaks eriline imetus Erika vastu, keda ta tunneb enesest olevat parema, isegi kättesaamatu Erika lahkumineva päritolu ja ringkonna tõttu. Ta ni- metab ise end hundiks, kes ulub kuule.

Kosides vana paruni juures Erikat, saab ta eitava vastuse. Põhjused selleks on, et ta ei suuda Erikale midagi pakkuda, et temas eneses puudub elutõsidus, et ta ei ole õige eesti mees. Kuigi Erika oleks nõus üks- kõik millega, isegi põgenemisega või enese kompromi- teerimisega, lükkab Oskar tagasi tema siira andumuse. Tal pole pakkuda peavarju naisele, on aga küllalt sü- dametunnistust mitte tõmmata armsamat lootusetusse seiklusse. Sügavasti haavatuna ja pettununa abiellub Erika omast ringkonnast Erviniga, mõistes alles peatse surma eel, millise enesesalgamisega oli Oskar teda ar- mastanud. Oskar aga, elades läbi kõik nurjunud armas- tuse ja vaesuse rõhuvad piinad, põgeneb teadmata kuhu.

Minavormis kirjutatud romaanile eelneb pro- loog, mis huvitavalt meelitab tutvuma sisuga ja annab romaanile tõestisündinud loo ilme. Tõe- poolest heljubki läbi jutustuse suuremal määral kui kunagi elulise ehtsuse vaim. Sügav psühho- loogiline sisseelamine, mis haruldase selgusega valgustab iga üksikut sündmust romaanis, an- nab talle suure varjundirikkuse, tõepärasuse ja usutavuse. Tegelaskond, mis skemaatilisel on tõstetud silmade ette, koosneb tavalistest, igapäev kohata võidavatest inimestest. Asjaolu, et mitte

LÄTI ELEKTROTEHNIKA TEHASED

esitavad käesolevaks raadio-hooajaks

UUDIS-VASTUVÖTJAD

VEFAR 2 MD/36

2+1 lambiline kauge-vastuvõtja 3-le lainealale 18—2000 m sisseehitatud ferrocart filtriga, uute kiireltkõetavate raadiolampidega, skaala jaamade nimestikuga. Erilise dünaamilise valjuhääldajaga.

Hind Kr. 160.—
Universaal alalis- ja vaheld.-voolule Kr. 170.—

VEFSUPER 3 MD/36

3+1 lambiline super-vastuvõtja vaheld.-voolule 3-me lainealaga, ABC skaalaga, varustatud oktoidiga ja moodsate pentoodidega. Eriline dünaamiline valjuhääldaja.

Hind Kr. 220.—

VEFSUPER 4 MD/36

4+1 lambiline super-vastuvõtja lainealadele 17—52, 220—570, 800—2000 mtr. Fadingregulaatoriga, suur selektiivsus, 7 häälestusringi. Optiline häälestusindikaator ABC skaala, kõlavärvi muutja. Tundelikkus 10 μ v/m.

Hind Kr. 320.—

VEFSUPER 7 MD

7+1 lambiline suursuper varustatud kõrgesageduse pentoodide, hektoodidega ja Duo-Diod-Pentoodidega Moonutusvaba vastuvõtt Push-Pull lõppastme tõttu, optiline häälestusindikaator, reguleeritav tundelikkus. 7 kaovaba Ferrocart häälestusringi, sisseehitatud võrgusegamiste sumbutaja.

Hind Kr. 430.—

VEFAR 2 Bd/36

2-he lambiline patarei-vastuvõtja spetsiaal dünaamilise valjuhääldajaga. Väga ökonoomne voolu tarvitus.

Hind ühes anoodi ja akkuga Kr. 120.—

VEFTRIO 3 Bd/36

3-me lambiline patarei-vastuvõtja, kolme häälestusringiga ja paelfiltriga, tundlikkuse ja häälestusregulaatoriga. Erilise dünaamilise valjuhääldajaga.

Hind ühes anoodi ja akkuga Kr. 185.—

Läti Elektrotehnika Tehaste vastuvõtjad krooniti Brüsseli maailmanäitusel 1935. a. kõrgema auhinnaga «Grand-Prix».

Kuulake neid vastuvõtjaid ja Teie leiaste, et nad on ületamatud

ESINDUS LÖUNA-EESTI LINNADES

A/S. A. ROSENWALD & Co

TARTU, SUURTURG NR. 8, TELEFON 300

Osakonnad:

Viljandis, Väiketurg, tel. 12 • Võrus, Tartu tän. 21, tel. 42